

SLOVAN

mesečnik za književnost,
• umetnost in prosveto •

X. — 1912. — 1.

S. MAGOLIČ 1910

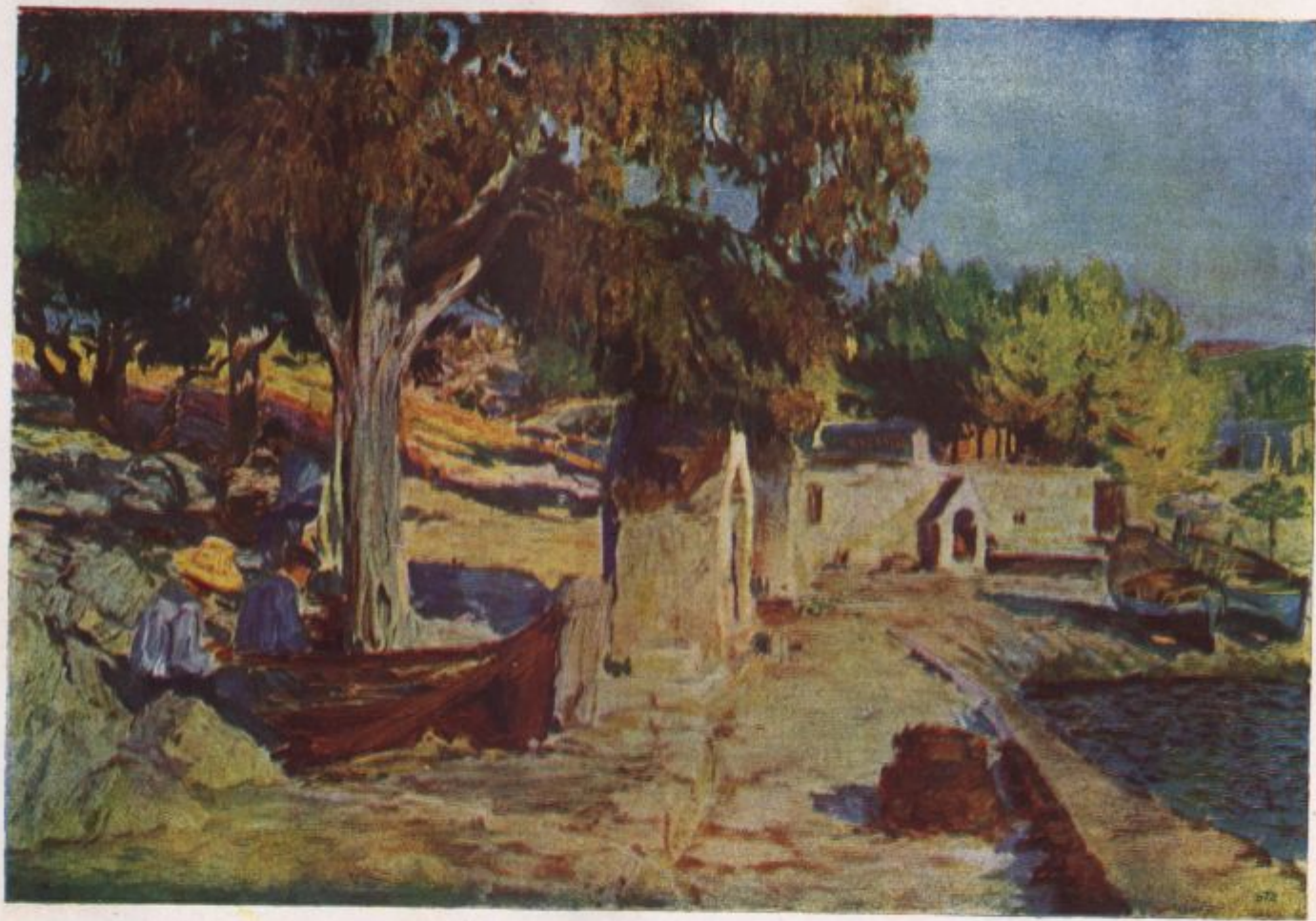

VSEBINA.

Vojeslav Mole: Dalmatinski soneti	3	Listek	28
Milan Pugelj: Mrtva hiša	6	Književnost:	
Pavel Golob: Epigrami	8	„Matica Slovenska“. — Dr. Ivan Lah: Brambovci. — „Tujec“. — Milan Pugelj: Mali ljudje. — Ilustrirani „Deseti brat“ v 2. izdaji. — Logika kot splošno vedoslovje. — Valovi čuvstev. — Srbski pesnik Črnogorec Mićun M. Pavičević. — Oliwer Twist. — Zbirka ljudskih iger. — Potopisi. — Nemško-srbski slovar.	
Jos. Premk: Satanela. Šla je mimo	8	Gledališče:	
Jos. Premk: Koncert	9	Kralj Matjaž. — Jana Husa. — Ivo Vojnovič.	
Petruška-Radivoj Peterlin: Ječarjevi hčerki	13	Glasba:	
Dr. Fr. Ilešič: „Troje povesti“ Can- karjevih	14	„Glasbena Matica“. — „Udruženje za komorno muziko.“	
S.: Kultura in politika	19	Revije:	
Pravljica	20	Revije in revijalni listi. — Menšínová Revue (Manjšinska Smotra).	
Ivan Hribar: Peter Arkadjevič Stoly- pin	22	Raznoterosti:	
Ivan Lah: Povest mrliča	24	„O čudna, tajnovita romantika!“.	
Mara Tavčarjeva: Vsa tvoja sem bila	27	Naše slike.	
Engelbert Gangl: Moja misel	27		
Petruška-Radivoj Peterlin: Čas. Božja njlva	27		

Nenaročenih rokopisov uredništvo ne vrača!

Naročnina „Slovana“ znaša na leto 12 K, na pol leta 6 K, na četrt leta 3 K. Posamezni zvezki po 1 K 20 h. Dijakom je naročnina znižana 10 K letno. Za Nemčijo 13 K 50 h, za druge države 15 K. — **Cena inseratom:** Dvostopna petit-vrsta 30 h za enkratni natis; za večkrat po dogovoru.

TOMISLAV KRIZMAN: Z OTOKA HVARA.

DALMATINSKI SONETI.

I. PRELUDIJ.

Izklesal sem posodo vseh skrivnosti,
zarisal v marmor himno ji besed,
dozorjenih v vinogradu mladosti,
pretajnih svojih sanj kipar-poet.

In našel rožo polno sem svetosti,
iz zemlje in neba ji klije cvet
in listi so globoke ji sladkosti,
mameče kakor zrelih žen pogled.

Nič ni mi tuje. Pesmi in bolesi
so srečale me na življenja cesti
in vse sem v linije posode zlil

in vse je roža čudežna ovila,
z njih vonjem vso posodo napojila,
prelila v kri ga, v ritem mojih sil.

II. POLETNI DAN.

Valovi, razigrani v šumu sanj,
safir neba — ko roža čudosinja,
nad bregom gaj olivni se razgrinja,
poletni veter je zablodil vanj.

Dve beli jadri — ščita lesketanj,
obzorje, ki se v plamenih utrinja,
na vrtu sluša marmorna boginja
kraj vodometa himne šepetanj.

Oplela trta marmor je stebrov
in težki grozdi v purpur ji zorijo,
vsi polni sanj jesenskih tajnih dnov.

In kakor grozdi v ognju plamenijo
za tebe sanje purpurne mladosti,
za tebe, ki si mi jesen skrivnosti.

III. JUTRO.

Zaliv pod ranim vetrom trepeta,
nad bregom stolpi so se prebudili
in v sanjah še galeb je belokrili
prenesel se s pečin pod sinj neba.

Drhteče čakanje je v snu morjá,
le v dalji so se z bleskom napojili
oblaki in se v rožah raztopili,
v polsnu se blede zarja jim smehlja.

Le vesel mojih rahlo trepetanje
drči čez sanje glóbeli brezdanje
in duša čaka solnca mi z višin.

Ko blisk je šinilo z gorà v daljine.
In meni je, ko da v srcà globine
o tebi blisnil diven je spomin.

IV. FRANCESCA DA RIMINI.

Pod oljko staro čudežne tercine
sem Dantejeve bral, ko mrl je dan;
v zaton so izgorevale daljine
in mraka jih zastrl je pajčolan.

In iz stoletij tajnostne davnine
je vstala pred menoj ko sen poznan,
vsa polna neizrecne bolečine,
vsa tiha kakor nočni sen poljan.

Bilá je kakor sveži marmor blede
in vendar — v dnu otožnega pogleda
razkošje telo je, ko v snu alej,

če se še vedno trudno solnce smeje
in krona se pri kroni v zlatu greje,
a že počasi listje pada z vej.

V. OTOK ZLARIN.

Kako so tihe vaše sanje, vali,
ki veter v snegu griv vam jih igra!
Gorice je poljubljal ob obali
in zdaj se v šumni pesmi vam smehlja.

Ko da je ptica, skoz grozeči skali
zanesel jadro mi je v smeh morjá.
In čoln drči. Škratni spe koralí
in vihre pod menoj in soj neba.

Sam sred morjá! In le pršeče pene
mi prsi vse razgaljene hladé.
Gorí nebo in plamení morjé.

Nad mano so neskončnosti ognjene,
pod mano je prepad brezdanjih sanj,
jaz sokol sem, leteč v nebo in vanj.

VI. POD ELINO SLIKO.

Na morskem bregu, kakor solnčni sen
zamišljena, sediš in šepetanje
valov pod tabo pesmi so, ki vanje
ljubezen dahnil je poldan ognjen.

Vsa bela si, ko hči egejskih pen.
Tako prišla si v moje rane sanje;
a zdaj sem mož, ki svojo njivo žanje
in vsa njegova je in ves je njen.

Razkošen sad postal je tih cvet,
prelil se v vino grozd ko sen je bled,
ko trta si v življenje prizorela...

In morje s hrepenenjem govori...
Le Adrija pod skalami šumi
in daleč sever je, kjer ti si, Ela!

VII. VEČER.

Tri sence na verandi. Tiha noč.
Pod nami v skalah le valov drhtenje.
In ko da vzklił mu v srcu diven sen je,
dejal je prvi drug šepetajoč:

„V večerih takšnih raste duši moč,
preliva v pesem se mi vse življenje
in kot Odisejevo hrepenenje
me nosi v kraj lepote duh pojoč.“

„A meni zdi se,“ drugi je dejal,
„da se je v mojem srcu ogenj vžgal
in zvezal z žarom zemljo in nebesa.“

Jaz bil sem nem. Klil v srcu mi je raj,
ti cvela v njem si kakor tih smehljaj,
vsa lepa ko zamišljena cipresa.

VIII. ŽENE.

V nočeh, ko zvezde zemlji so sestré,
prihajajo na mojo pot ko sanje
in v njih pogledih je svetov bleščanje,
ki svetih jim imen nikdó ne ve.

V dlaneh cvetoče nosijo srce.
Gredo, ko da je pesem pala vanje;
tako gre v gaje jutra šepetanje,
nikdó v besede zlití ga ne sme.

Izsanjanim kraljičem na tej poti
srcé drhteče nudijo naproti:
v njem klijejo smehljaji in solzé.

In včasí smehi iz srca vzbrstijo,
a včasí nemo le izkravavijo,
le zvezde so jim priče, njih sestré.

IX. IMPERATOR.

Pod bregom nepregledne se vrsté
trireme, še jim silna vesla spijo,
še komaj prvo diha melodijo
povev dramečega se v trsju dne.

Na krovu *on*. Oči se mu bleste,
kot orlu čez brezdanjo plan strmijo,
poteze bronast govor govorijo,
ko marmor nepremične so roké.

Na vzhodu blesk. In čakajoč trepet
čez ladje završi. Molčanje spet.
Tu mahne z roko *on* — in drgetaje

spustijo vesla se v srebro morjá
in ladje kot orlice v blesk neba
drče med dneva novega sijaje.

X. BENEŠKI LEV NA ŠIBENIŠKEM FONDAKU.

Vse dalje se razpreza mesečina,
ves poln je sinjih sanj zaliv pod njo,
zagrnila je ribičem tišina
vse čolne, otovorjene z nočjo.

A kjer nad bregom sanja razvalina,
beneški lev je z grivasto glavó
potresel — in snežena je belina
reliefa oživela nad vodó.

Zre lev. — Kje so ponosne jadrnice,
kraljice morske bele sokolice,
kje v gondolah poljubi, pesmi, smeh?

Samoten kamení v noči molčanje
in le napis mu še blesti med sanje:
„Pax tibi, Marce!“ ko v nekdanjih dneh.

XI. MOJA POT.

In to je dnevu mojemu bil vzhod:
da radost klije v srcu bolečine;
le kdor obeh premeril je globine,
le ta postal življenja je gospod.

In to je mojega življenja pot:
da vedno sejem rože v razvaline,
in naj grem skozi solnce ali tmíne,
povsod sem zasejal jih, vsepovsod.

In to so mojih rož opojne sanje:
razcvesti v zrelo se pričakovanje
jeseni, da vsa tiha prišumí,

in pasti z veje v brazdo razorano
in vzkliťi v novo vesno nepoznano,
nesmrten v sili tajnostnih kalí.

XII. JESEN.

Vsa tiha v vrte je prišla jesen,
v gorice zrele sanje je izlila,
vse njive z zlatim smehom prepojila,
v oblake dahnila je mir ognjen.

Vse tišji v bregu šum je morskih pen,
vse lažja so galebu bela krila,
vsa skrita roža cvet je oplodila
in oljka sanja svoj zoreči sen.

Med brazdami stojé smejoč možjé,
za njimi plodne stopajo žené
in kakor breskve tajnostno zoriyo.

Življenje je postalo sočen sad...
In polni sanj in trepečoóih nad
óez morje jim pogledi hrepenijo.

XIII. JUTRO NA ŠIBENIŠKI UTRDBI.

V vrtovih krvavijo že granate,
žgolijo lastovke skoz blesk neba, —
a jaz, jaz mislim sladke misli nate,
ki vsa si radost mojega srcá.

Gorice so ko tvoji lasi zlate,
ko tvoj pogled to morje se smehlja,
a moje sanje, ki jih sanjam zate,
ko jutro so, ki v boru šepeta.

Na sever med otoke se gubijo
razpeta jadra, v solncu se blestijo
in moja duša — sokol z njimi gre.

Pobarvala vinograde jesen je
in zrelo najino je hrepenenje
in kmalu naju poti se spojé.

XIV. PISMO, POSLANO NA NORDERNEY.

A ko postaneš moja mlada žena,
vsa óudežna ko pesem majskih dni,
z življenja radostjo vsa prepojena. —
predivna tajnost v dušah dozori.

V cvetoóa polja, s solncem oplojena,
kjer mak ko plameneó poljub gori,
tja pojdeva, vsa vase zatopljena,
ko v snu v tesán objem pletoó dlani

In cela tajnost tihe harmonije
se dušam žejnim najinim razkrije
presvete tiste zaželjene dni, —

da v zarje vedejo samo viharji,
da polni so boga samo oltarji,
ki ólovek sam do njih se prebori.

Šibenik - Trogir - Split, avgusta in septembra 1911.

BARON
FRANJO TRENK.

MRTVA HIŠA.

I.

Želja in sklep, da mora svoji ženi in hčeri priznati neveselo resnico, se je pojavila v Ropazovi duši pred kakimi štirinajstimi dnevi. Skraja je ležala globoko v duši, pozneje se je dvignila, zdaj je bila že čisto na vrhu in hotela vsako trenotje preko robā. Sklenil je bil, da pokliče še ta večer ženo k sebi in ji pove.

Kakor pogostokrat, tako so bili tudi ta večer v njegovi hiši domači gosti, ženini in hčerinini prijatelji in prijateljice. Notar Grudež je bil prišel s soprogo, advokat Rudman je bil pripeljal dva doslej neznana prijatelja in tudi nekaj žensk je bilo prišlo, ki jih pa Ropaz ni poznal. Vsa ta družba je sedela na vrtu in on je gledal nanjo z okna svoje sobe. Ko je videl, kako se Grudež na široko smeje, se je nehote spomnil, da so bile nastale vsled njega nekoč nerodne besede. Notarka je pisala, naj pusti Ropazovka njenega moža pri miru. Nesporazum je bil vse skupaj, neresnica, ali Ropaz se je vseeno vprašal, čemu mu hodi to na spomin. In cela vrsta potratnih večerov in vožnje v okolico, čemu?

Nocoj ni mogel k družbi. Zdelo se mu je, kakor da je njegov obraz prebledel, ali da je nekaj drugega na njegovih licih in v njegovih očeh, česar se pred drugimi sramuje. In tudi miru ni mogel najti. V sobi mu je bil zrak pretežak, zato je odšel po stopnicah skozi vežo in za hišo, od tam proti hlevu in hotel govoriti s svojim hlapcem. V hlevu je visela od stropa zakajena petrolejka in v njeni svetlobi se je zdela njegova postava še starejša, nego je bila v resnici. In obraz njegov je bil zelenkast in upadel.

„Jošt!“ — je zaklical hlapca, stal sredi hleva in se oziral okoli, ne da bi vedel kaj izpregovoriti.

Jošt se je brisal s predpasnikom po obrazu in pozdravil: „Dober večer Bog daj!“ —

„Da!“ — je rekel Ropaz. „Dober večer!“ —

Odšel je pri nasprotnih vratih, zavil po polju in se približal vrtni ograji, ki jo je zarastla trava. Tam je čul vsako besedo, ki se je izgovorila v družbi. Vse so se mu zdele nespametne in zoprne.

Okoli in okoli je sijala poletna noč, brez meseca, z vsemi svojimi zvezdami. Mirno je bilo in tiho in iz bližnjega jarka se je oglašalo pridržano ukanje samotne žabe. Včasih je potegnila rahla, prijetna sapa in zašepetala z listjem vrtnih kostanjev.

Ropaz si je želel, da bi se pričela družba poslavlјati, da bi poklical ženo k sebi in ji povedal trpko novico. In v fantaziji si je slikal zelo buren prizor. Žena se bo zgrudila kakor pod kladivom. Vso noč ne bo drugega kakor stokanje bolne žene, jokanje hčere in tekanje poslov iz pritličja v nadstropje in narobe. Tudi njega samega utegne prijeti splošno razburjenje še huje. Morda ga stisne dozdej neprebujeno spoznanje in obup nad položajem do solz.

Okoli polnoči so pričeli gostje vstajati in se odpravljati.

Vsa družba — gospa in hčerka poleg — se je pomaknila po beli cesti navzgor v klanec in kmalu so se vrhu njega pojavile črne konture, ki so se bližale in oddaljevale. Kakih troje ali četvero glásov je pelo ubrano in lepo:

„Kaj pa ti, žalost,
v srce mi siliš?“ —

Prijetno se je razlivala pesem preko noči, in ko so še zveneli v mirnem ozračju sanjavi zadnji akordi, so njihov vpliv že trgali ostri in zveneči ženski smehi, ki so odgovarjali moškimi dovtipom.

Črna gruča je utonila za klancem, dvoje senc se je ločilo iz nje in vračalo nazaj k hiši. Bili sta mati in hči, držali se pod roko in ponavljali pesem:

„Kaj pa ti, žalost,
v srce mi siliš?“

„Zdaj!“ — je šepetal Ropaz. „Zdaj!“ —

Objela ga je tesnoba, usta so mu postala suha, oči zmedene in meglene. Kakor bi ležalo v njem veliko zlo krivde, tako se je vračal, pobit, plah in nesrečen.

Ko sta bili obe ženski že zgoraj, se je približal počasi vežnemu pragu, šel po prstih v nadstropje, sedel v svoji sobi na zofu in pričel od tam klicati v obednico, odkoder je prihajal glas njegove žene: „Marta, prosim te, Marta!“ —

„Žena je prišla. Bila je gotovo dvajset let mlajša od njega, visoka, stasita, v lica sveža in rdeča in velikih, rjavih oči.

Prosil jo je, naj sede; sam je vstal in pričel plašno in vznemirjeno hoditi po sobi. Večkrat se je prijel za glavo in izgovoril: „Ti ne veš — —“

Vprašala je, kaj mu je.

Ropaz je obstal pred njo in vrgel glavo nenadoma na prsi, kakor bi ga bil kdo po njej udaril. Tudi roke je vrgel ob životu kakor trde, tuje palice.

„Mi smo — —“. Ustrašil se je svojega glasu in prenehal.

Zopet je tekel po sobi in se je vznemiril kakor še nikoli. Težko je sopel, v obraz je bil rdeč in zaripljen in ustne so se mu stresale v čudnih sunkih. Vnovič je obstal pred ženo in spustil glavo na prsi. Roke je dvignil in pokazal okoli sebe nekaj, česar sam ne mara videti.

„Vse to ni več naše, vse to! Stene, soba, hiša! Prodano bo — — vse pojde! Posojilnice — ne dajo več!“ —

Utrudil se je, kakor bi bil dvignil od nekod silovito breme in ga prestavil. Sopel je na glas in včasih zahrčal, kakor bi se zadevala sapa po pljučih in vratu ob raskave skorje.

Žena je prebledela in gledala topo nekam v sredino stene.

„To vse stane — to življenje!“ — je rekel on, kakor bi se hotel opravičiti.

„Zakaj nisi prej povedal?“ — je vprašala Ropazovka mrzlo.

„Mislil sem — — kaj sem jaz vse mislil!“ —

Razšla sta se brez besed, kakor bi se drug drugega sramovala. Ropaz je ostal v sobi, žena je počakala Almo, ki je že ležala v postelji. Pričela je jokati.

„Ta sramota, ta sramota!“ —

„Kaj bo rekla notarka?“ —

„Ubila se bom, mama, ne prenesem tega!“

Ko sta se najokali, je sedla mati na stol tik mize, hčerka pa se je dvignila v postelji, naslonila život na gole roke in strmela v strop.

„Ne pove, ne pove takrat, ko je čas, Alma! Da! On sam je vsega kriv!“ —

„Predober je bil! Vse nama je pustil!“ —

„Ne! Pretrmast, preveč samsvoj! Vse je obdržal zase, vedno je ravnal po svoji glavi! Pogubil naju je!“ —

„K advokatu pojdem, k Rudmanu! Garantiram ti: on vse reši!“ —

Mati je gledala začudeno v hčer in vprašala: „Kako k njemu, zakaj k njemu?“ —

„On me ljubi!“ —

„Torej tudi ti si kakor on! Vse po svoji glavi, vse po svoji trmi! Meni je grozno! — Prinesi mi vode!“ —

II.

Ko je rekla Ropazovka možu, naj dobi denar in jo reši sramote, je njega takoj obšlo staro in že davno ustaljeno spoznanje o bližnjiku, o dobroti in o humaniteti. Zanj je bil človek nekaj nemočnega, neznatnega, izpostavljenega vsem mogočim nevarnostim, ki jim lahko vsak trenotek podleže. Duša, ki pišejo pismouki o njeni moči, biva v slabem in šibkem telesu in je od njega odvisna. Kaj naj bi storila velikega, nadčloveškega ta slaboča in šibkoba?

Ropaz ni verjel v človeško dobroto. Egoizem je bil po njegovem mnenju glavna lastnost vseh ljudi. Tisti, ki se je usmilil bližnjega in mu izkazal svojo pomoč, ni storil tega po svoji duši, ampak zato, ker je bil preplah, da bi imel pogum, svojo pomoč odreči.

Prepričan je bil, da je vse življenje zgrajeno na laži. Ljudje govore in se zgražajo, kako ostudno je opravljanje drugih, njihovih bližnjih, in pri tem sami nepretrgoma opravljajo. Ljudje povzdigujejo pogumna dela drugih, ali pri tem zavzemajo tako stališče, ki slavi bolj njih nego tiste, o katerih pripovedujejo. Edino veliko in nezlagano v življenju je erotska ljubezen, ki veže ženo z možem in moža z ženo. Ona je tisti most nad življenjskimi mlakužami in zablodami, kamor se človek včasih povzpne in dvigne nad sebe samega. Dogodi se, da pade zlo iz njega kakor nerodno, nepotrebno kamenje. Duša se očisti in vzdigne do misli, da bi bilo blago in lepo, skrbeti za ženo in otroke.

Gospod Ropaz ni bil prepričan o istinitosti katoliške vere. Če je šel zadnja leta včasih v cerkev, je storil to iz plašljive negotovosti, češ, ali čaka dušo onstran smrti drugo, novo življenje, ali je vera samo tolažba za slabotne ljudi, ki se boje nenadnega konca in se tolažijo z mislijo, da nastopi po kratkem telesnem neskončno in lepše duševno življenje. Če se je govorilo o tem v družbi, je vselej dejal: „Kdo ve? Dozdaj še ni bilo nobenega nazaj, ki bi nam povedal!“ —

Svojo ženo je ljubil. Prvič jo je videl na nekem plesu in takrat so se mu vtisnile v spomin njene velike rjave oči in košček belega, finega vratu, ki je skoro sijal spredaj izmed obleke.

Tega vtisa še do danes ni pozabil. Takrat — njegov oče je še živel — je hodil nekaj dni zamišljen okoli in se odločil za to, da ji bo pisal. Pismo je bilo dolgo, ker so tekle besede iz njega kakor opojna, čudežna vonjava. Odgovor je dobil povoljen in ko se je prvič z njo sestal, ji je razodel svoje misli o ljubezni: da je to nekaj največjega v človeškem življenju in da ji je hvaležen, ker ga je ona dvignila do tega visokega, blagega čuvstva.

Pozneje in vse do zadnjega je ostalo to čuvstvo vedno enako. To, da bi stavil v njenem življenju kake zapreke, da bi n. pr. omejil njene potrebščine, mu je bilo daleč in tuje.

Za njo in za hčerko se je bal že pred leti, ko je opazil prve napovedi propadanja. Ali poleg drugih dobrih misli je upal na neke srečke z velikimi dobitki, ki jih je podedoval po četu, imel zaklenjene v svoji miznici in jih nosil v banko ob vsakem žrebanju. Včasih je z velikimi dobitki teh srečk tako računal, kakor bi jih bil že resnično pogodil in bi že imel naložene pri

raznih denarnih zavodih. Pozno v noč je sedel pri svoji pisalni mizi in zadovoljno računil in računil.

„Da!“ — si je ponavljal. „Zaradi žene mi je in zaradi Alme! Kako bi to prenesel, kako napravil! Če bi dobil privatno službo, ali bi ne bili dohodki premajhni?“

Prišel je večkrat stvarno premišljevali in zšel iz takih misli v fantazijo. Dohodki zasanjane službe so naenkrat presegli svojo resnično možnost, in načrti v bodočnost so padli iz zdravih pomislekov v brezplodne sanje.

Najbolj ga je mučil molk, ki se je pojavil najprej na ženi in hčeri, pozneje na prijateljih in nazadnje na njegovih poslih. Govorjenje je prenehalo, sobe in veže in stopnišča so utihnile in umrle. Samo šumenje ženskih kril, pridržani koraki, globok vzdih ali veter, ki je potegnil skozi okno in vrata, je zganil ta mrtvi zrak, ki je ležal po prostorih, in tišino, ki se je razlezla in zajedla v celo hišo.

(Dalje prih.)

PAVEL GOLOB:

EPIGRAMI.

I.

DVOJE STALIŠČ.

„Pusti z življenjem tožbé, propadeš itak v vseh instancah, skleni pošten kompromis, stroškov ne bode ti žal.“
„To za filistra veljaj, — a, ki gre za visokimi cilji, mu bakljonošec je srd, igla magnetna bolest.“

II.

IZVIREN ROMAN.

Pobožno odkrije se solncu bodeča neža in divjerodni turek, osata češljiga — zakriva pa solncu in zvezdam in luni, ki sveža nevidno zapušča kopel, se I.-ova knjiga; življenje je njeno nagonov tak temnih preža, da mlaska meščanka: „Divota!“, „Ah, Cankar je figa!“
da vzdihla oficial. Neokusnosti dēja:
sleđu v njej duha, lepote, resnice iščeš, — no, ni ga.

III.

NAPIS VRH KNJIŽNIČNE OMARE.

Soproga, pipa, knjiga — sunt sorores;
non capiscentem te docebo mores.

JOS. PREMK:

SATANELA.

Zberite misli, božji modrijani
vsi — od vratarja Petra do Antona,
od Marka do psalmista Salomona,
in razložite, kaj dekletu brani,

ki je po čednostih in stasu zdaj v Ljubljani
vrstnicam svojim čudokrasna krona,
da meni le ponosna je Didona!
Molče . . . molče . . . vsi božji modrijani!

Z nočjo pa k meni satan je prišepal
in ko v skrivnostnem mraku sva sedela,
me s šapo prav prijazno je potrepal:

„Ne bo ti milost božja razodela
skrivnosti njene duše, kot si sklepal:
le satanu zaupa satanela!“

ŠLA JE MIMO . . .

Šla je mimo trudna kakor sanja . . .
in s pogledom me je poljubila
in s pogledom me je poprosila
odpuščanja . . .

Ali bože, čemu vsa kesanja,
ko si prehodila črne steze . . .
in jaz nimam kakor pop odveze
za dejanja . . .

KONCERT.

Profesor Jakob Končaj se je naposled vendar odločil, da poseti s svojo soprogo Olgo koncert, ki so ga bili napovedali veliki, kričeči lepaki že pred enim tednom. Absolvent dunajskega konservatorija se je vrnil v svojo ozko domovino in zdaj so prinašali časopisi že ves teden laskave članke o mladem umetniku; na promenadi in po kavarnah so govorili o njem narodni prvaki in kdor jih je slušal, je bil prepričan, da so mu storili marsikako uslugo. Samo par mladih ljudi, ki so brali in slišali vse to, se je spogledovalo in nasmihalo: prav tisti rdečelični mecen, ki ga je obdaril ob njegovem odhodu v tujino z bogato — brco, je vedel povedati o njem največ lepega in za njim vsi drugi . . . vsak po svoji zmožnosti in zasluženju . . . Pa križ čez preteklost in vso njegovo žalostno in težko pot, zdaj je dosegel svoj cilj in časopisi in lepaki, promenade in kavarne so govorile o njem, ki se hoče izkazati hvaležnega svoji domovini, kakor je pač pri nas navada.

Tudi profesor Jakob Končaj je zvedel o njegovem prihodu takoj prvo jutro. Pa dasi je bil dan jasen in čist, kajti majsko jutro se je izprehajalo po mestu, je vendar nekako zamišljeno povetil svoje male, svetle oči. Z desnico je potegnil preko rumenkastih, ozkih brkov, ki so razmršeno in krtačasto silili iznad njegove gornje ustnice, nato pa je stopil hitreje, kakor da hoče čim preje ubežati od tistega rdečega lepaka, ki mu je povedal to neprijetno novico. Zavil je v stransko ulico in izkušal misliti čisto na druge stvari, pa se je zopet in zopet spomnil tistega velikega, rdečega lepaka, ki prav gotovo opozori tudi njegovo ženo Olgo, da pogleda in prebere. In potem? — Profesor Končaj se je spomnil tiste noči po zadnjem koncertu v predpustu in je še bolj nevoljno gledal v tla. Prav natanko se je še spominjal, kako se je izgovarjal na vse mogoče načine in ji prigovarjal kar najprijazneje, da bi praznovali tisti umetniški večer raje doma, pa se je naposled le moral vdati, dasi je vedel že naprej, kako in kaj se bo zgodilo . . . Toda čutil je,

da bi jo globoko užalil, ko bi ji ne izpolnil te vroče prošnje, ki je trepetala v vsakem njenem pogledu . . . In profesorju Končaju se je zazdelo, da bi ga imela pravico celo sovražiti, ako bi ji ne dovolil, da se zopet enkrat naučije mameče godbe, saj vse drugo veselje in razkošje ji je bilo itak tako tuje, da se je Jakob Končaj često sam čudil skromnosti in ponižnosti svoje mlade soproge. Bila je vendar lepa in izobražena kakor druge, ako ne celo še bolj, in prostega časa je imela tudi dovolj, da bi šla lahko med družbo, kakor hodijo druge, pa je živela vendar samo zanj in za njunega štiriletnega sinčka Janka. Nikoli se niso zbirale na njunem tihem domu šumne družbe, v tihem in srečnem zadovoljstvu jima je teklo življenje in profesor Jakob Končaj, ki je imel komaj petintrideset let, je čutil, da bi ne imel ničesar več iskati na svetu, ko bi izgubil svojo malo družino. In kakor da sta čutila oba, kako je tiho priveslala njuna sreča s svojim sladkim mirom v poslednji kot njunega doma, sta obstala mnogokrat drug pred drugim in si več povedala s tihim, srečnim pogledom nego z glasno besedo. Samo včasih in to navadno zvečer, kadar je sedel Jakob Končaj v svoji knjižnici pri pisalni mizi, se je v sosedni sobi rahlo oglasila violina. Vrata so bila sicer zaprta ali Jakob Končaj je videl v duhu čisto natanko, kako plakajo s strunami Olgine globoke, rjave oči in zagore, ko zažvižga lok čez strune v najvišjih ležah — v veličastnem srdcu . . . In Jakob Končaj je ob takih trenutkih vedno odložil pero in se zamislil v lepoto njene duše . . .

In baš zaradi tega, ker je vedel, da je njeno srce kakor čisto, globoko jezero, ki se vznemiri in vzpolje že ob prvih zvokih, ga je navdajal vedno nekak strah, da zopet ne oznanijo lepaki tega ali onega umetniškega koncerta. Pravzaprav se je zavedal, da je ta strah popolnoma nepotreben in bi bilo pač vseeno, ko bi z veseljem in težkim pričakovanjem mislil na tak večer tudi on sam, saj je čutil, da se ji ravno s temi večeri more izkazati hvaležnega za vse njeno skromno, edino njemu

darovano življenje . . . In vendar se jih je bal, ker mu je tlela v srcu neka težka bojazen, da bi se njena duša le ne izgubila predaleč v tisti bajni svet, od koder bi morda ne mogla in mogoče niti ne hotela več nazaj . . . Zdaj se je dogodilo le v nočeh po tem ali onem koncertu, da je spala nemirno, krilila z rokami in bila proti njemu še drugi dan nekako tiha in zamišljena, a potem jo je minilo in vrnilo se je zopet staro zadovoljno življenje . . . Po ves dan je samevala njena violina tam na etažeru in samo zvečer, ko je Jakob Končaj sedel zatopljen v svoje delo pri pisalni mizi, se je včasih oglasila tam v sosedni sobi njena sanjava duša . . .

Za to je zavil tisto jutro profesor Jakob Končaj naglo v stransko ulico in se zagledal v tla tako nevoljno, kakor da je pravkar začul žalostno novico. In ko je premišljeval na dolgo in široko, kako bi jo pregovoril, da bi ne šla, se je zazdel naposled sam sebi smešen: saj ji pove takoj opoldne vse, kar mu je znano in kar zve še od kogarkoli o mlademu umetniku, da se mu hvaležno nasmehe, in bo on sam trdno prepričan, da ji je storil veliko veselje. In po tem bo igrala vsak večer nekoliko dalj časa ko drugače, kakor da nastopi ona sama . . .

In profesor Jakob Končaj je stresel z glavo — pa kaj, saj je vedel, da pojde tako gotovo kakor vedno do sedaj . . . —

In ves teden potem so ga mučile tako različne misli in domišljije o koncertu in umetniku, o ženi in noči, ki pride po koncertu, da je na večer zadnjega dne vstal od svoje pisalne mize, ko dan še ni popolnoma zatisnil svojih trudnih belih oči . . .

Stopil je k oknu, ki je gledalo na široko ulico, in se pogladil z desnico po kratko pristriženih laseh kakor včasih v šoli, predno je pričel razlagati. Sklonil se je nekoliko naprej, kakor da zasleduje koga doli na ulici, a njegov pogled je bil mirno in skoro brezizrazno uprt tja v pročelje nasprotne hiše, ki je ugašala v zadnjih medlih žarkih zahajajočega solnca. Lahen, topel veter je vel gori po ulici in Jakob Končaj, ki je čutil na obrazu njegov božajoci dih, je postal naenkrat tako zamišljen, da ni slišal, ko so se zadaj za njim odprla vrata in je stopila v sobo soproga Olga, že pripravljena za odhod. Šele ko se mu je čisto približala, je začul za seboj njene lahne korake in se je naglo okrenil.

„Saj je še zgodaj,“ je dejal in jo pogledal nekako začudeno, a soproga Olga je povzdignila svoje ozke obrvi visoko in ga je gledala molče, kakor da ga ne razume. Širokokrajn slamniki,

odičen z rdečim makom, se je zibal na njenih črnih, bogatih laseh, ki so ji valovili v dveh širokih lokih nizko čez senci. Neki tajen nemir je spal v njenih očeh in ko se je ozrla skozi okno, je stisnila tesno svoje drobne, rdeče ustnice, kakor da je slišala ali zagledala nekaj, kar ji ne ugaja . . .

Medtem pa je stisnil soproga Jakob roki v hlačna žepa, stopil po sobi gorindol in sklonil glavo zelo nizko na prsi. Ko je videl, da se je obrnila proti njemu, je obstal in jo pogledal, kakor da se še vedno ne more odločiti . . . Pa okrog ustnic soproge Olge je tisti hip zaigral skrivnosten nasmešek, kajti vedela je čisto natanko, da stopi Jakob po sobi gorindol in obstane potem pred njo s tistim vprašujočim pogledom, ki ji je jasno povedal vse . . . nato pa se je nasmehnul in segel po palici in klobuku. Zakaj tako se je zgodilo pred vsakim koncertom in Olga je bila tega že tako vajena, da bi se zdelo prav tako čudno, ako bi se ne zgodilo, kakor če bi zjutraj, ko je odhajal od doma, pozabil pogledati po kodrasti glavici štiriletnega Janka, ki ga je vedno spremil do vrat.

In resnično je Jakob Končaj takoj potem odšel v sosedno sobo in se za hip nato že vrnil v površniku in s klobukom, na kar je ponudil roko soprogi Olgi, ki se je je z zadovoljnim smehljajem lahko oklenila.

Ko sta stopila na ulico, se je že mračilo, medlo in zaspano so brlele obcestne luči, a ljudje so hiteli vse križem veseli in glasni . . .

Olga je stopala poleg svojega soproga molče, tako miren in resen je bil njen obraz kakor izklesan iz mrzlega kamna, a v njenih očeh je sijal neki svečan nemir in strah, da se je zadelo Jakobu Končaju podobna otroku, ki stopa s svečano zbranostjo k prvemu obhajilu. In včasih se je celo zganila, natanko je čutil, kako ji je vzdrhtela roka sunkoma, kakor da se je nečesa prestrašila, in čim bliže sta prihajala tisti beli palači, pred katero se je že gnetla pestra množica, tem hitreje je stopala.

„Saj je še čas,“ jo je zdajpozdaj opomnil, a Olga ga je vsakokrat samo pogledala, pa ta pogled se je zdel Jakobu Končaju tako tuj, da je dvomil, če ga je sploh slišala. In potem je molčal in šel poleg nje molče in sam s seboj ves nezadovoljen.

Dvorana je bila že skoro polna, težka soproga je legala na prsi, a oči vseh so bile uprte naravnost tja na oder.

In kmalu se je zganila rdeča, bržunasta gardina in na odru se je pojavil on, ki je že s svojim smelim nastopom dahnil v dvorano neko

skrivnostno tišino . . . Tako se je videlo, kakor da je njegova glava venomer nekoliko sklonjena, in ko je obstal sredi odra, se je ozrl z mrzlim in hladnim pogledom po pisani množici, ki je strmela vanj in si je upala komaj dihati. Še enkrat se je ozrl po dvorani, kakor da išče nekoga, ki ga mora zadeti njegov jezni pogled, nato je povzdignil violino, jo stisnil k sebi kakor zvesto ljubico in počasi nastavljal lok.

Jakob Končaj je videl, kako je Olgi izginila vsa kri iz obraza; tudi ustnice so ji posinjele in gledala je s široko razprtimi očmi tja nekam v dalje, od koder se je pravkar oglasila mehka oddaljena pesem . . . komaj slišno, kakor da jo je prinesel veter tam izza brd na svojih lahkih krilih . . . Med zlatim klasjem so hitele žanjice proti domu v tihi večer, najmlajša izmed njih je pela s čistim srebrnim glasom in tam od druge njive so jim odgovarjali fantje, a vse je prihajalo iz daljave le komaj slišno, kakor da se je perodilo v vetru samem . . . A odkod ta vihar? — Kdo gre tam za vasjo s tako obupno dušo? Obstal je popotnik in gleda na ta srečni, tihi dom . . . kako čudno zmedena čustva kipe v njegovem srcu — mar res nima, kamor bi položil svojo trudno glavo? Kaj so tako pekoče njegove solze, da jih čuti še veter, ki žvižga čez les v obupnih krikih? . . . Saj se jih ni usmilila niti ona, ki živi tam daleč . . . daleč, kamor komaj sežejo njegovi spomini. Kako so mogle umreti v njegovi duši te sladke pesmi, kako so mogli zatoniti ti veliki upi, ki niso poznali ne konca ne mej, a so se vendar zgrudili nenadoma, da je odšel na pot s težkim prokletstvom v mladi duši, nad katero jočeta sedaj nebo in zemlja . . . In vendar se oglasi zdajpazdaj sredi tega divjega besnenja bolesten krik, kakor da se je iztrgal iz dna duše drag spomin na tiste lepe davne čase . . . In njegovo srce je mirnejše, dasi se krči med stiskom železnih krempljev in prosi preteklost sladke povrnitve . . . Kaj ni naenkrat pozabil na vso svojo težko pot, da so sedaj njegova čustva tako sorodna tisti oddaljeni pesni, ki prihaja z vetrom komaj slišno tam izza brd in hiti dalje . . . dalje z zvonjenjem Ave Marije, z molitvijo skromnih vaščanov in z otožnimi spomini sivega starca, ki sedi gori za vasjo in gleda sanjavo po dolini, vsej polni sladkih pesni, ki jih čuti samo velika duša . . . Samo včasih še zašepče veter, kajti mrak se je že razgrnil čez dolino, žalostni popotnik je izginil v noč in starec je zadremal . . . samo tupatam se še začuje kak tajen glas, ker noč s svojim sladkim mirom se spušča k zemlji niže in niže . . .

Umetnik je končal svoje „Večerne sanje“ in je povsobil violino. Počasi je povzdignil svoj pogled, kakor da ga je moral priklicati s tiste daljne večerne poljane, kjer je pravkar živela njegova duša, in tistikrat se je predramila tudi dvorana kakor iz sladkih sanj in zabučala navdušena in očarana.

Olga se je stresla in Jakob Končaj je videl razločno, kako sta ji pripolzeli iz oči dve drobni solzi, in nato je stisnila trepetajoče ustnice. Povzdignila je roko, kakor da hoče tudi ona udariti v dlan, pa jo je zopet mirno položila na koleno in se zagledala v tla. Jakob Končaj je bil prepričan, da ne ve, kdo sedi ob njeni strani, morda komaj, kje se nahaja, in je pazil z napeto pozornostjo na vsak drget in vztrepet njenega obraza. Ali tistikrat so njene oči že gledale v polmrak prostorne samostanske kapele, ki jo razsvetljuje le pred velikim oltarjem brleča večna luč in ozek pramien rumene mesečine, ki se je kradla skozi okno visoko gori pod mračnim obokanim stropom. Drsajoči koraki pobožno sklonjenih redovnic motijo težko tišino in skoro je v njih srcih več strahu pred nečim velikim, kar jih je sklicalo sredi noči k skupni molitvi, nego pobožnost sama . . . Kaj vse je zapustilo strogo, težko življenje v teh bledih obrazih, kako počasi je umrla luč teh ponižnih oči, ki se povzdignejo včasih vendar sredi monotone molitve, ki odmeva med debelim zidovjem kakor mračen koral, in takrat prihite skozi odprto okno visoko gori pod obokanim stropom neki tuji glasovi, ki jim je prepovedan vhod v ta sveti kraj . . . Ali vendar prihajajo . . . kakor vojska polnočnih jezdecev zahrumi nenadoma mimo okna, da za hip utone v njih veselem šumu dolgočasna molitev, a potem se čuje njih glas le iz daljave . . . le ta in ona povzdigne oči in dovoli za kralek hip spominom v svoje srce . . . A čim krajši je ta hip, tem veselejši je vtisk, ki se raztegne po kapeli, in komaj mu je zaprla srce prva, že vasujejo spomini in želje pri drugi in molitev postaja nemirna, vojska polnočnih jezdecev zahrumi zopet mimo, da vztrepčejo vsa srca, a se nato potope kakor za pokoro v tem večji zbranosti v svoje svete misli . . . Polglasno in enakomerno kakor grgljanje valov govore tajno molitev trepetajoče strune, a tam nekje, čisto naskrivnem in nenadoma se je iztrgal iz prsi globok vzdih in zopet je po kapeli nemirneje, veter sam prinaša izkušnje zunaj iz sveta, ki so ga zapustile in ga sovražijo ali ljubijo, kakor odloči večni boj v njihovih trudnih dušah . . .

Tiše in tiše je po kapeli, blede obrazi klo-

nijo na prsi v sveto premišljevanje ali ravno sedaj je zunaj največji šum, stotisoč sladkih glasov sili naenkrat v ta sveti mir, klici in prošnje se razlegajo vmes . . . da se dvigajo redovnicam prsi nemirno in da odidejo naposled, kakor da so se prestrašile težkih izkušnjav, z drsajočimi koraki zopet iz kapele. Še se čuje njih šepetajoča molitev na hodniku, tudi spomini vasujejo vmes in nekatera srca bijejo zelo nemirno, a v kapeli postaja tiho in samo mesečina še trepeče po božjem hramu, dokler je ne zagrne oblak, ki je pribežal čez nebo . . .

Umetnik je končal svojo „Polnočno molitev“ in je zopet povsobil violino. — — — — —

— Ko se je pokazal na odru burno pozdravljen posljednjikrat, so nekateri že vstajali in takrat se je tudi Jakob Končaj obrnil proti svoji soprogi Olgi in ji namignil. Pa pogledala ga je tako topo in brezizrazno, da se je skoro prestrašil . . . Šele ko je zaslišala okrog sebe šum svilenih oblek in ropotanje stolov, se je ozrla okoli začudeno, kakor da ne ve in ne razume, kaj naj pomeni ta nemir. Njena duša je blodila menda še vedno tam nekje, kamor so jo izvabile umetnikove gosli, in se vračala k njej sedaj počasi, kakor da ne more takoj najti svoje prave lastnice. Ozrla se je po svojem soprogu Jakobu in ga je pogledala naravnost v oči, a nato se je obrnila in stopala s sklonjeno glavo počasi za drugimi.

In potem ni izpregovorila vso pot nikake besede, pa Jakob Končaj je bil tega že vajen in se ni prav nič čudil, kajti tako se je zgodilo po vsakem koncertu. Vendar se mu je zdela tisti večer še bolj nemirna kakor drugače, ker kadarkoli se je ozrl v njen obraz, je videl, da ji drhte vse mišice gori do belega čela. In sklenil je, kakor je sklenil že mnogokrat, da ji ne dovoli več k nobenemu koncertu, kajti dasi je bil prepričan, da ga ljubi neizmerno, vendar ni mogel razumeti, kako da nima ob takih večerih zanj niti ene prijazne besede, niti enega dobrega pogleda. In ker se je bal, da mu jo ti umetniški večeri le odtujijo, se je trdno namenil, vztrajati odločno pri svojih sklepih . . .

In s to mislijo se je bavil vso pot in še tudi doma, ko je soproga Olga že davno ugasila luč in se zakopala v mehke blazine. Kajti zaspati ni mogel, ker se je venomer spominjal tiste zadnje nemirne noči, ko je bil trdno prepričan, da mu Olga resno oboli . . .

Skozi okno je gledal mesec z vso svojo častljivo plešo, da je videl Jakob Končaj obraz svoje žene tako jasno in razločno kakor po dnevi.

A ona je zaspala kmalu in se preselila z vso dušo v življenje, ki ga je sanjala domov grede vso pot . . .

V beli obleki kakor nevesta je hodila po sobi že vse popoldne in z nekim težkim nemirom čakala večera, ko se uresničijo vsi njeni veliki upi.

Naposled se je vendar pričelo mračiti, a čim bliže je prihajal odločeni čas, tem večji nemir je čutila v svojih prsah . . . Bilo ji je, kakor da ji leži na srcu težak kamen, in skoro se je kesala, da se je odločila, pa sedaj je bilo storjeno in spodaj pred hišo je že čakala svetla kočija.

Polovico dvorane je bilo še prazne, ko je že stala za zagrinjalom in gledala nemirno skozi ozko špranjo, če se ne napolni vse do zadnjega sedeža, a ljudi je prihajalo več, le tuptam je še sameval kak prazen prostor, pa naposled so se napolnili tudi ti. Vsak hip se je ozrla na uro, samo par trenutkov še in morala bo stopiti pred zagrinjalo in tistikrat je Olga zaželela, da bi bili ti trenotki dolgi, zelo dolgi, da bi se mogla vsaj popolnoma oddahniti in nastopiti mirno in hladnokrvno s ponosno zavestjo popolnega uspeha, a njej je utripalo srce, kakor da doživi vsak hip nekaj groznega . . . Naposled je čas potekel in segla je po violini in loku ter vrgla še kratek pogled skozi špranjo, nato pa naglo stopila naprej. Morje najrazličnejših obrazov se je zasvetilo pred njo v blesteči luči, a ona ni videla nikogar . . . Nastavila je lok in potegnila ali — zazdelo se ji je, da strune niso zapele tako čisto, kakor bi morale in roka se ji je stresla in obstala. Hotela je ponoviti, a bila je tako zmedena, da je poprijela napačno in vzbudila čudno nesoglasje, kar ji je vzelo vso zavest . . . Videla je, kako se ji bližajo tisti nešteti obrazi, slišala je krohot, ki se je razlegal po vsej dvorani . . . Violina ji je padla iz rok, čisto pod vratom je čutila utripati svoje srce in planila je z odra kakor preplašena srna

— — — — —
a tistikrat je začutila na glavi neko bolečino in ko je razprla oči, je videla poleg sebe prestrašeni obraz svojega soproga Jakoba.

„Moj bog, Olga, kaj ti je?“

Še vedno ni vedela prav, kje se nahaja, a zdelo se ji je vendar, da leži na tleh poleg postelje, in v glavi je začutila zopet neko bolečino.

Skozi okno je lila mesečina, da je bil prestrašeni obraz Jakoba Končaja bel kakor iz voska in tudi glas se mu je tresel kakor desnica, ki jo je položil na njeno čelo.

Počasi se je zavedela, da se je zgodilo vse le v sanjah, a Jakob Končaj še vedno ni razu-

mel. zakaj se je vrgla tako obupno s postelje, in je stal poleg nje s preplašenimi očmi. Takrat je povzdignila k njemu svoje bele roke in se ga je oklenila kakor boječ otrok.

„Grozno ...“ je vzdihnila in Jakob Končaj je čutil, kako ji trepeče vse telo.

„Umiri se, Olga, in ne misli več na tisto... no, pozabi in pomiri se...“

Olga ga je objela in profesor Jakob Končaj je vedel, da se je zopet povrnil v njeno dušo mir in vsa tista sladka tiha sreča, ki jo bosta nemoteno uživala vsaj do — prihodnjega koncerta.

PETRUŠKA-RADIVOJ PETERLIN:

JEČARJEVI HČERKI.

Ali te je sam Bog poslal
semkaj v mračno ječo
in z lepoto te je obdal,
da mi lajšaš nesrečo?

Ali te je izumil vrag,
da mi netiš hrepenenje,
da vro želje čez ječe prag
v svetlo, burno tam življenje?

SRBSKI PESNIK ČRNOGOREC MIČUN M. PAVIĆEVIĆ.

„TROJE POVESTI“ CANKARJEVIH.*

Naslov knjige je matematično-formalen; tri povesti so, „Zgodba o dveh mladih ljudeh“, „Krčmar Elija“ in „Zgodba o Šimnu Sirotniku“.

Morda jih je Cankar res samo štel; pri „Volji in moči“ ni samo štel, ampak je dal knjigi tudi vsebinski naslov.

Nekdaj je Cankar hudo izdelaval Aškerca; bilo je to v dobi, ko je ta-le že štel svoje „Zbornike poezij“ (Četrtri, Peti Zbornik). Sedaj šteje tudi Cankar.

Enega principa, ki bi bil predmet vsem povestim, res ni. Vendar najde čitatelj na njih neke splošne, jim skupne značilne črte: Vse tri povesti govore o domovini, vse tri družijo socialna misel in vse tri znači romantika sanj in pošasti (gl. „Slovana“ IX, št. 12.).

Kdaj je Cankar pisal te povesti, ne vem; a to pravim, da so dobra stvar in da presegajo Cankarjeve spise iz zadnjih let.

Zato tudi hočem govoriti o njih obširneje, in sicer o njih formalni strani.

I.

V tem oziru je kritična zlasti „Zgodba o dveh mladih ljudeh“. Da bo moje izvajanje umlji-vejše, naj navedem tu nje vsebino:

„Kmetijski fant Pavel in njegova Mana sta obupana, ker se radi siromaštva ne moreta poročiti. Pa sta se nekoč po noči oba zamaknila v zvezde in tedaj se je on domislil Amerike, ona pa službe v mestu. In šla sta.

Pavle se je nastanil v Ameriki pri svojem znancu Lojzetu, dokler bi ne dobil dela, a je od njega brž zvedel, da je v Ameriki dela vedno manj in revščine vedno več.

Mana je prišla v mestu k prijateljici Hanci, a ta jo je brž opozorila, da ni vse tako lepo v službah. Kmalu je to spoznala tudi sama.

V Ameriki so odpustili veliko število delavcev in tudi Lojzeta. Lojze se je vrnil v domovino, a Pavle je ostal, pa Mani pisal.

Mana je menjala službo, a prišla je še v hujše razmere.

Pavle je v Ameriki zablodil v špelunke in se, ne da bi se s kakim zločinom omadeževal, klatil brez krajcarja in stanovanja po mestu; „kmalu ni vedel več, ali je jutro ali je mrak,“ in izhod je videl le še v samoumoru. Pobitega so ga našli neko noč na cesti in zanesli v nekdanjo Lojzetovo sobo, kjer je našel dvóje listov, enega od Lojzeta, drugega od Mane.

Ponos je dolgo branil Pavletu, se vrniti in brez uspeha in bednemu stopiti pred njo. Isti ponos je branil tudi Mani, dragemu priznati vso svojo bedo. Mani upade prej ta ponos in izpove se Pavletu.

Ko mu je tako Mana priznala „vse po pravici in brez strahu“ (68) in je torej Pavle vedel, kako je ona bedna in žalostna, hiti on, prej tako izgubljen, na ulico „tako zdrav in močan, kakor da se je bil do dobrega prespal in nasitil“ (67).

Nato je naznanil Mani, da pride domov; „na kratko je sporočil brez lepih in žalostnih besed“ (69). Lojze mu je posodil denar in vrnil se je. „Nič ga več ni bilo skrb, kako bosta mogla živeti.“ Čutil je resnico tega, kar je dejala Hanca: „Siromak je človek sam, dva pa sta bogata, če sta lačna in žejna. Šla sta iskat paradiž, ko nista vedela, da je v Vajinih srcih.“ —

Vsakdo brž opazi, kako nastopata po vrsti v enem poglavju on, v drugem ona, v začetku in na koncu oba.

* Izdala „Družba sv. Mohorja“ 1911.

Po dve in dve poglavji sta si vzporedni po splošnem razpoloženju, pa vzporedni tudi po besedah.

Oba mlada človeka sta enako otožna, od istega hipa dalje oba enako nad in upov polna. Ko se napatila z doma, pomislita obadva: „Da bi vsaj ne deževalo“, Pavle pod hribom, Mana na cesti. (13.)

„On je vesel, ves prazniški čaka na me; kaj poreče, kadar ugleda te moje solze?“ je pomislila Mana...

„Ona je vesela, kakor na svatbo prihaja; kaj poreče, kadar me ugleda vsega malodušnega?“ je pomislil Pavle... (13.)

Iz Amerike ji piše on — da bi je ne prestrašil — lažljivo pismo (27) o svojem stanju.

Mana piše njemu iz službe istotako lažljivo pismo („tako, kakor je bilo v njenem srcu“ 35), in sicer predno je dobila njegov list, malone z istim besedilom.

Pavle se ni vrnil v Evropo kljub prvotnim neuspehom, ker je bil globoka duša in ne bi mogel svoje sramote pred njo priznati; pisal ji je pa pismo neiskreno, z nedoločeno vsebino (45).

Tudi Mana bi bilo sram, ko bi morala njemu priznati svoje neuspehe; zato mu je pisala spet („tako, kakor ga je imela rada“) pismo neiskreno, s slično nedoločeno vsebino (53).

Pavle bi se bil rad vrnil v domovino, a sram ga je bilo nje. Nato pa je Lojze rekel: „Zdaj pa mi to povej: da pride ona nocoj ta večer v to izbo, vsa uboga in objokana — kako bi jo pozdravil? Ali bi ji rekel žalbesedo in bi jo sunil čez prag, ali pa bi vsaj imel žalmisel v srcu?“ Pavlje je ves vztrepetal. „Kako misliš? Zakaj si to rekel?“ je zavzkliknil. „Na kolenih bi jo pozdravil!“ (41.)

Mani je vzporednem položaju rekla Hanca: „Zdaj pa mi naravnost povej, kako bi ga sprejela in pozdravila, če bi se povrnil ves sirotin in beraški! Ali bi ga zapodila čez prag in zaloputnila duri za njim?“ Mana se je vzdignila v postelji. „Zakaj me žališ?“ je vzkliknila. „Lepše bi ga sprejela in pozdravila, kakor da se je vrnil vesel in bogat!“ (49.)

V tistih težkih časih se je manici sanjalo, da nekdo pritajeno trka na duri. „Kdo je,“ je vprašala strahoma. Prav počasi so se odprle duri in berač se je prikazal na pragu... Tisti berač je imel Pavletov obraz... „Pozdravljena!“ je rekel. „To-le, glej, sem ti prinesel z amerikan. sejma.“ Iztegnil je roko, odprl je pest in na dlani se je krčilo živo srce, tako hudo ranjeno, da mu je kapala kri iz prstov na tla. Nana je vzkliknila od groze in se je prebudila.“ (50.)

In v istih časih se je sanjalo Pavletu, da je narahlo potrkalo na duri. „Le naprej!“ je zaklical. Prav počasi, prav natihoma so se odprle duri in na pragu se je prikazala sirotna ženska... Pavle je (njen obraz) takoj spoznal. „Pozdravljen,“ je rekla. „Pozdravljen bodi v svojem bogatstvu.“ Nato je iztegnila roko, odprla je dlan in na dlani se je krčilo živo srce; ranjeno je bilo in vse krvavo... Pavle je omahnil in vzkliknil od groze in se je vzdramil (61, 62).

Končno je pa Mana napisala dolgo pismo, razložila je vse „po pravici in brez strahu“ (68).

A „Pavle je naznanil, da pride; nakratko je sporočil brez lepih in brez žalostnih besed“ (69).*

Zakaj govorita Mana in Pavle tako enako? Odgovorili boste: „Zato, ker enako čutita in mislita. Iz istega dušnega razpoloženja se rodijo iste besede: paralelizem besed vsled paralelizma razpoloženj.“

Pri enem ter istem človeku se utegnejo ponoviti malone ista razpoloženja in z njimi tudi iste besede. Toda je li kdaj pri dveh ljudeh dušno razpoloženje res tako povsem enako, da bi dotičnika govorila povsem enake besede? Le interjekcije in kletve kot čisto kratki, sicer odločni, a vendar nedoločni in čisto splošni izrazi hipnega čuvstva bi mogle v istem hipu in ob istem prizoru pri dveh ali več ljudi biti čisto enake. Vsako daljše in podrobnejše izraževanje čuvstev bo pa različno.

* Paralelizem v „Eliji“: „Vedela sem, da se povrneš; štiri leta sem čakala in čakala bi še deset let“ — je rekla Mana. „Jeseni bo stala na hribu najina domačija,“ je rekel starejši brat.

„Vedela sem, da prideš!“ je rekla Martinova. „Na tem golem pragu sem čakala na te in bi čakala še leto in dan!“ „Jeseni bo zraven farovža najina domačija“, je rekel srednji (146).

V poedinostih si namreč niti razpoloženi dveh ljudi, ki gresta na pr. v smrt, nista enaki, le končni rezultat, t. j., čin je isti, vzroki so pa lahko dokaj različni. V tem smislu velja rek: „Si duo faciunt idem, non est idem.“ Nadalje pa je še pomisliti, da med mislimi in njih izrazom ni take absolutne kavzalnosti, ki bi iz enakih misli porodila čisto enake besede.

Kdor bi pisal psihološko-realistično, bi zato ne mogel rabiti takega paralelizma besed, kakor ga rabi Cankar.

Rekli boste: „S popolno enakostjo izraževanja hoče Cankar tudi slepcem pokazati sličnost razpoloženj.“ Istina, to dosega, a sredstvo, s katerim doseže to svojo svrhu, je — retorska figura paralelizma, združena z isto tako retorsko figuro „pretiravanja“, ali: Cankar žrtvuje vsebino obliki.

Oblika je Cankarju sploh velevažna stvar; ritmiki besed prilagodi vsebino in prilagodil bi ji tudi — slovnico. Zato se nam ni čuditi, če je paralelizmu na ljubo krenil stran od psihološke verjetnosti.*

S tem svojim bistvom se bliža Cankar „vezani besedi“ ali pa — govorniku, ki ga sicer ne mara.

Kajetan Ogrizek je govornik z jezikom, Cankar je govornik s peresom.

Kot „retor“ ljubi Cankar tudi drug paralelizem, paralelizem, ki je zgolj formalen in nekako objektivni, ker kratkomalo vzporeja objekte in nima nič opraviti s kakšnim dušnim razpoloženjem:

„Pavel je bil sin Martinovca, kajžarja s hriba;
24 let mu je bilo.“

„Mana je bila hči kmeta Lukanca, četrta
izmed sestra; sedemnajst let ji je bilo.“

Včasih je to vzporejanje antiteza; na pr.: „Roke so tukaj, noge so tukaj, srce pa je onstran morja.“

II.

Pred leti je Cankar napisal ironične besede, češ, „mili narod“ me ne bo bral. Statistika knjižnic mu pritrjuje. Dosle je Cankar hodil le med takozvano inteligenco — čudil sem se, da ga ta inteligenca ni čitala ozir, da ga ne čita, jaz ga kot beletrista cenim izza „Vinjet“ — a s „Tremi povestmi“ ozir, z Mohorjevo družbo stopa pred „mili narod“ v ožjem pomenu besede. A kako?

Preprosti človek govori rad v prilikah in primerah — redkeje že v metaforah, ker so se te-le šele razvile iz primer in kažejo neko kulturo, dočim so prilike in primere še gola natura.

Slišal sem nekoč preprostega človeka zavračati neki očitek tako-le: „To je pa taka laž, da bi se človek črez morje z njo pripeljal.“

V tem smislu ima prirodno silo ta-le Cankarjeva primera: „Vzduh težak in gost, da bi ga z britvijo rezal“ (19). Mnogo težji je že sledeči stavek: „Drugim boš točil vino mladosti, pelin starosti boš sam popil“ (147). To sta še metafori.

Kako prostak umeje metafore, je pokazal oče „županove Micke“. Ko mu je hči rekla, da ji mestni sladkar govori o rožah, ki ji cveto na obrazu, ji odgovori oče: „Kaj, še nikoli nisem videl rož na tvojem licu.“

In sedaj lahko presodimo sledeče Cankarjeve metafore* (najprej v „Zgodbi o dveh mladih ljudeh“).

V srcu bi bila slišala ukanje (2), ko bi ga u istini že davno ne bilo več čuti.

„Nikjer ni zapisano, da jutri ne bo dneva, ker je danes oblačno“ (5)

„Zlo sva storila, ker sva se rodila“ (5). (Ni metafora, toda nepoljuden izraz).

„Bridkost sva pokopala“ (7).

„Če je v srcu dan, zakaj bi ne bil na nebu?“ (8)

„Ali pojejo zvezde ali pojejo svatje“ (8).

„Zvezde so naju prej zasmehovale, zdaj se nama veselo smejo“ (9).

„Spremenila sva se midva in svet se je z nama“ (9).

„V drugi barki se pelje njegovo siromaštvo za njim.“ (15, govori kmet).

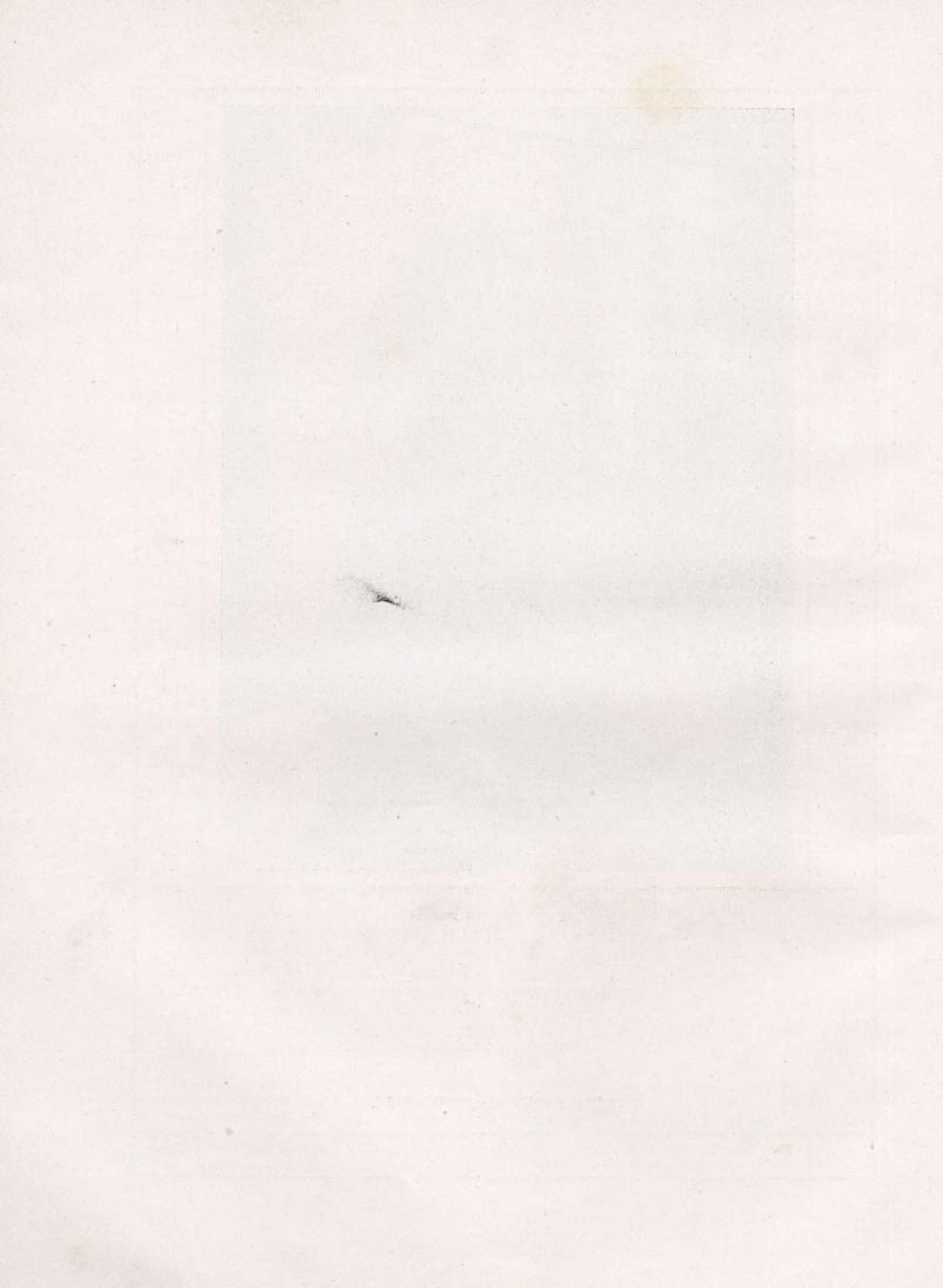
„Vsa velika žalost se je razlila čez njene misli“ (19).

* Sploh si bo treba psihologijo Cankarjevo natančneje ogledati. S irapantnostjo sofizem omamlja in z besedo vara preko neskladnosti. V pričujočem spisu so tiste zvezde, ki okrenejo Pavleta in Mano na drugo pot, le „deus ex machina“, zlasti glede Pavleta, ki ima bolj „težko kri“. — S sangvističnim temperamentom („nemirna kri“, tolmači povratek Lojzetov v Ameriko, in vendar je bil ta Lojze v Ameriki „mirna kri“, t. j. vztrajal je tam, dokler ga sila ni pritislila, oditi. — Da bi Lojze v Evropi hotel za Pavleta denar beračiti ali ga ukrasti?

* Nekatere govori on sam, nekatere njegove osebe.

LJUBA BABIĆ ml.: ZMAJ ŽENIN.

„Izljiva iz srca to žalost. Tudi drugi se niso jokali, zato jim je solnce svetilo“ (17).

„Zadremala je bridkost“ (18)

„Tudi solze so se poljubile s solzami“ (18).

„Vročje mi je, Hanca, pri srcu pa mi je mraz“ (29).

„Šla sta iskat paradiž, ko nista vedela, da je v vajinih srcih“ (69).

V „Krčmarju Eliji“ pravijo ljudje, da župnik „sliši stokanje hrastov na hribu“ (74).

„Dokler je bil (župnik) med nami, ga nismo videli, zato ker je bil med nami; otrok ne vidi matere, dokler je ne pokoplje“ (78).

In kmetski fant reče: „Rodila si, zemlja, svojim sinovom, zato ker si jih ljubila“ (86).

Nadalje: „V srcu ga je slišala“ (128) in: „V srcu je postava“ (127).

Kakor je razvidno, sem si izpisal največ takih stavkov iz prvega dela „Zgodbe dveh mladih ljudi“, kjer se razgovarjata kmetski tant Pavle in njegova draga Mana. Tako kmetski fantje in kmetska dekleta ne govore in takega govora tudi ne razumejo. Druga jim je pač „v srcu in glavi postava.“

V svojem elementu pa je Cankar, ko se iz kranjskega Pavleta začasno razvije ameriški vagabund. V špelunkah, kjer se zabavajo „bivši ljudje“, izločenci inteligence itd., tam so one metafore umljive.

No, Cankarjevo knjigo je „Molhorjeva Družba“ dala samo tistim družbenikom, ki ne sprejemajo „Zgodeb sv. pisma“, ali ki doplačajo 60 h.

„Milemu narodu“ vsled tega njegova knjiga najbrž večinoma sploh ne pride v roke.

* * *

Končno naj še omenim stereotipnost nekaterih izrazov, ki jih srečavamo vsak hip pri Cankarju in so nekako njegove fraze. Ne mislim tu na stavke kakor: „Srečo jima je Bog dal, od rojstva že“ (4) ali: „Pojdimo, kamor je ukazano“ (66), ki smo jih opetovano čitali pri njem v približno isti obliki; to je pač njegovo mišljenje o usodi in zato se besede ne zde fraza. Bolj frazologija sta že „grenkoba v besedi“ (4) in „bridkost v srcu“ (69). A šteje v Cankarju ta-le rekla: „Pa mir besedi!“ (79), „Kaj je tisto!“ (149), „Kaj bi se prerekal!“

S.:

KULTURA IN POLITIKA.

I.

„Vsi norci ste!“ dejal nekoč je mož,
„in vaše težnje vse so brez uspeha;
bilo med nami je res dosti smeha
nad vami, prodajalci naših kož.“

„Bi spravili nas radi vse v en koš,
da bi nas krila vse le ena streha;
preljuba pa nam je domača leha,
da bi prodali jo za počen groš!“

Poslušaj me, ti prerok moj, Mesija!
Velja pri nas še namreč teorija,
da več kot eden zmoreta še dvá.

Ne misli, da naš cilj je utopija,
ki jo rodila je le domišljija.
Ostani le s puščicami domá!...

II.

Je pač tako pri nas in nič drugače!
„Komedija!“ kriče to demokrati,
„ki vsakdo v svetu hoče jo igrati,
da z žulji kmeta zida si palače.“

In mož iz stranke v stranko skače,
da bi pomagal ljudstvo reševati;
ne zabi sebi mastno kost izbrati,
naj pa od lakote le ljudstvo plače.

Saj je dovolj, če stranka je volila
odseke razne in nad zid pribila
poln idealov in obljub program.

Pa polje boljše žito bo rodilo,
če ljudstvo z demokrati bo volilo,
in kmetu sam napolnil se bo hram.

NARODNE PRAVLJICE.

ZMAJ ŽENIN.

Bila je sirota žena, ki ni imela otrok, pa je prosila Boga, naj ji da, da bi porodila, najsi bi bil tudi zmaj.

Bog ji usliši prošnjo in žena porodi zmaja. Ko se zmaj porodi, uteče zmaj brž od majke v travo in izgine. Sirota žena je neprestano žalovala za zmajem in je plakala, da ji je Bog izpolnil željo in je porodila, a da ji je otrok pobegnil; Bog ve, kje je in kako se mu godi.

Ko tako mine dvajset let, tedaj pride zmaj in reče materi: „Jaz sem tisti tvoj zmajčič, ki si me porodila, pa sem od tebe pobegnil v travo; sedaj sem, mati, prišel k tebi, da mi zasnubiš pri cesarju devojkico in me oženiš.“ Mati se najprej razveseli, ko vidi svojega otroka, a brž jo zaskrbi, kako bi mogla ona za zmaja in v svojem siromaštvu pri cesarju snubiti devojkico. A zmaj ji zopet reče: „Idi, mati, nič ne preišljaj, saj veš, da so vsaki devojkici vrata odprta; a ako ti je baš cesar ne da, glave ti ne vzame. Naj ti reče cesar karkoli, ko se boš vračala, ne obračaj se, dokler ne prideš k naši hiši.“ Nato privoli mati in odide k cesarju.

Ko pride na cesarjev dvor, je sluge nečejo takoj pustiti pred cesarja, a žena začne prositi in tako jo jedva puste. Ko pride pred cesarja, mu reče: „Svetli cesar! Glej, tu je tvoja sabla, a tu moja glava! Dolgo nisem imela otrok, pa sem prosila Boga, naj mi da, da bi porodila, najsi bi bil to tudi zmaj, in Bog mi je dal, da sem porodila zmaja; ko se porodi, pobegne v travo in izgine. Sedaj, ko je prošlo dvajset let, je prišel zmaj k meni in me poslal k tebi, da bi zanj pri tebi zasnubila devojkico.“ Cesar se nato nasmeje in ji reče: „Dam za tvojega sina devojkico, ako napravi most od mojega dvora k svojemu od biserov in dragega kamenja.“

Tedaj se mati vrne domov, ne da bi se ozirala, a ko je šla od cesarjevega dvora, se je vedno za njo delal most od biserov in dragega kamenja do pred njeno hišo. Ko mati pove zmaju, kaj ji je cesar rekel, ji zmaj zopet reče: „Idi, mati, sedaj, da vidiš, ali mi cesar hoče dati devojkico; pa naj ti govori karkoli, ko se boš vračala, se zopet ne obračaj do naše hiše.“

Mati se zopet odpravi in ko pride pred cesarja, ga povpraša, ali ji sedaj da za sina de-

vojko, a cesar ji odgovori: „Ako tvoj sin napravi dvore boljše od mojih, mu dam devojkico.“

Tedaj se mati vrne domov in gredoč po poti se ni obračala in ko pride do svoje hiše, evo mesto njene hiše dvore, boljše od cesarjevih! Ko mati pove zmaju, kaj ji je povedal cesar, ji zmaj zopet reče: „Idi, mati, da vidiš, ali mi sedaj cesar da devojkico; pa naj pove cesar karkoli, ko pojdeš od njega, ne obračaj se do naše hiše.“

Ko mati pride pred cesarja, mu reče, da ima sin dvore boljše od cesarjevih, in ga povpraša, ali ji že hoče dati devojkico, a cesar ji odgovori: „Ako ima tvoj sin v svojem dvoru mnogokaj boljšega, nego je v mojem, mu dam devojkico.“

Tedaj gre mati domov in gredoč se ni obračala, a ko pride domov, glej, v njeni hiši je trikrat bolje nego v cesarjevem dvoru: povsod zlati jeleni, košute, ptice, koklje, piščeta, zajci, vse zlato. Ko mati pove zmaju, kaj ji je cesar rekel, ji reče zmaj: „Idi, mati, zopet k cesarju in ga povprašaj, ali mi sedaj hoče dati devojkico.“

Ko mati odide k cesarju in mu reče, da je na dvoru njenega sina mnogokaj boljšega nego na njegovem, tedaj reče cesar svoji hčeri: „Hči moja, tebi se je sedaj omožiti s tem zmajčičem, ker ima mnogokaj boljšega nego mi.“ Tako zbere zmajčič svate in odvede cesarjevo hčer ter se venča z njo.

Za nekaj časa, ko zmajeva mati vidi, da ji je snaha vedno vesela in zadovoljna, začne povpraševati: „Kako moreš, hčerka, za Boga biti tako vesela, ko pa imaš zmaja za moža?“ A ona se ni hotela takoj izdati, nego je vedno govorila: „Tako mi daje Bog, da sem vesela.“ Toda, ko jo tašča nekoliko dni neprestano tako povprašuje, ji naposled reče: „Mati moja, on ni zmaj nego fant, da lepšega ni. Po dne je zmaj, a ko pride večer, sleče s sebe svojo zmajsko srajco in prikaže se fant, lepota na svetu. Da bi samo tudi po dne bil tak, kakor je po noči! Ali ko zora zabelí, se zopet potegne v svojo srajco in postane zmaj.“ Ko tašča to čuje, se jako razveseli in reče: „No ako je tako, pa bomo naredili, da on ostane tak, kakor je po noči.“ Pa se dogovorita, kaj bosta naredili.

Ko se zvečeri, razžari mati peč in ko fant izide iz zmajске kože in leže spat, ukradeta ženski nekako oni slak in ga vržeta v peč. Ko

slak zagori, začne fanta obhajati vročina, a oni ga neprestano polivata z vodo in tako ostane živ. A ko ga popusti vročina in se zbudi iz sna, začuti smrad od slaka, skoči na noge in zavpije: „Kaj sta napravili? Da vaju Bog zadene! Kod hočem tak?“

A mati in žena navalita nanj z besedami: „Bolje je, da si tak, in bolje, da si med ljudmi.“ In tako ga jedva utišata. Ko to čuje njegov tast, mu še za svojega življenja izroči cesarstvo in tako on zacaruje in caroval je srečno do svoje smrti.

GRB MESTA POŽEGE.

PETER ARKADJEVIČ STOLYPIN.

V začetku leta 1908. smo se na Dunaju na povabilo dr. Kramáfa zbrali na prijateljski pomenek poslanci: grof Dzieduszycki, dr. Glabiński, dr. Tresić - Pavičić, dr. Gljebovickij in pisec teh vrstic. Pogovor se je sukal skoro izključno o velikem slovanskem vprašanju in vsesplošno se

† STOLYPIN.

je priznavalo, da bi bilo v interesu naše države, ko bi se našla pota, po katerih bi se Rusija gospodarsko tesneje priklenila na Avstrijo. Naša in ruska carinska politika je namreč taka, da onemogočuje po eni strani skoro vsak izvoz iz naših krajev v Rusijo, po drugi strani pa da so zlasti z velikimi težavami zvezane — ako ne skoro nemogoče — trgovske zveze v nekaterih za duševno zблиževanje slovanskih narodov jako važnih panogah, kakor v knjigotrštvu, trgovini z muzikalijami in trgovini z umetninami.

Ker si je na Ruskem parlamentarizmu začel pridobivati čedalje več tal, se je imenovanemu

krogu državnih poslancev zdelo priporočljivo, stopiti s člani „Gosudarstvenne dume“ v ožjo dotiko, ne-bi se li njihovemu vplivu posrečilo, urediti v bodoče stvar tako, da bi iz Rusije ne vlekla koristi samo nemška država, temveč tudi naša; ob enem pa, da bi bila omogočena tesnejša kulturna vez med velikim ruskim in ostalimi slovanskimi narodi.

Na tem posvetovanju pa se je tudi soglasno priznavalo, da je treba izvoljenim zastopnikom ruskega naroda jasno povedati, da Slovanstvo dandanes ne more stati na onem tesnem stališču, ki so ga na Ruskem zastopali za zблиževanje Slovanov sicer zaslužni Slavjanofili, ki so pa rešitev slovanskega vprašanja videli iz večine le v porušovanju in popravo-slavljanju. Individualni razvoj slovanskih narodov je tako silno napredoval, da more sedaj v slovanskem svetu vesti do pravega bratovstva le načelo svobode in enakosti.

Ko se je pri vplivnih in merodajnih poslancih „Gosudarstvenne dume“ našlo razumevanje za ta načela, se je porodila misel slovanskih konferenc, ki naj bi privedle do velikega vseslovanškega shoda, na katerem bi se razpravljale vse v omenjeni okvir spadajoče zadeve. In v maju 1908. leta smo se podali v Petrograd dr. Kramáf, dr. Gljebovickij in pisec teh vrstic, ne pustivši nikakega dvoma o tem, da prihajamo tjakaj kot dobri avstrijski patriotje, ki že vnaprej odklanjajo vsakršno razpravljanje o vprašanih državnopravnega značaja. V Petrogradu smo bili od svojih tovarišev poslancev sprejeti nenavadno prisrčno in ljubeznivo, na kar so se vršile konference, o katerih je obširno poročalo časopisje vseh narodov.

Vse prebivalstvo Petrograda je tekmovalo, da nam izkaže svojo pozornost; izredno prijetno pa nas je iznenadilo naznanilo, da je ministrski predsednik Stolypin predsedstvo kluba „Obščestvennyh djeatelej“ obvestil, da se udeleži rauta, ki ga nam na čast priredi v mestni hiši občinski svet. Na raut, ki je bil v veliki Aleksandrovski

dvorani, je bilo pozvanih 3000 oseb petrograjske družbe.

Nas je naznanilo udeležbe ministrskega predsednika tembolj iznenadilo, ker se je še le nedavno pred tem v njegovi hiši izvršil nanj atentat, ki je imel tako grozne posledice za njegovo rodbino.

Ob napovedani uri se je pripeljal ministrski predsednik ter je nas, ki smo se nekoliko zakasnili, v spremstvu ostalih ministrov že v dvorani pričakoval. Potem ko smo mu bili predstavljeni in po prvem pozdravu, se je pogovarjal jako prijazno z vsakim izmed nas ter je končno nam v pozdrav izrekel napitnico. Na nas je udeležba Stolypinova napravila zato globok vtis, ker smo videli v njej njegovo ustavno mišljenje; kajti njegov pozdrav ni veljal toliko nam kot osebam, kolikor parlamentarnim zastopnikom avstrijskih Slovanov, prišedšim v obisk k svojim tovarišem v ruskem parlamentu.

Povodom konferenc leto kasneje smo bili slovanski gostje povabljeni na obed k Arkadiju Arkadjeviču Stolypinu. Ob določeni uri smo našli tamkaj tudi gostiteljevega brata, ministrskega predsednika Petra Arkadjeviča. Predno smo sedli za mizo in tudi po obedu smo imeli priliko, se v neprisiljeni zabavi pogovarjati z ministrskim predsednikom o najrazličnejših vprašanjih, tičočih se kulturnih in gospodarskih razmer med Slovani. O politiki se sploh ni govorilo.

Ministrski predsednik Stolypin je bil o razmerah med izvenruskimi Slovani veliko bolje poučen, kakor smo pričakovali. Videlo se je takoj, da je stvari posvečeval že dalje časa več pozornosti, kakor je to navada pri ruskih državnikih in diplomatih, ki zvečine izmed Slovanov poznajo le pravoslavne Srbe in Bolgare ter morebiti nekoliko tudi še Čehe. Napravil je na nas vse s svojo ljubeznivostjo in neprisiljenostjo najprijetnejši vtis.

Stolypin je bil visoke, imponujoče rasti; blede obraz njegov — Stolypin je bil mož v najlepši dobi — je kazal nenavadno inteligenco in energijo. Videti pa je bilo na njem — vsaj meni se je tako zdelo — neke žalostne poteze. In ni čudo! Vse nje-

govo delovanje je namreč dokazovalo, da želi ohraniti ruskemu narodu ustavno življenje in ukoreniniti parlamentarizem. Moralo ga je torej boleti, da ga mnogi niso umevali, ker niso znali prav oceniti njegovega težavnega položaja v državi, v kateri je pred nedavnim še vladal strogi absolutizem s koruptno birokracijo, podpirano po protiruski dvorski kamarili. Mi smo iz pogovorov z ministrskim predsednikom Stolypinom dobili prepričanje, da želi kulturne in gospodarske povzdige ruskega naroda ter da kot predpogoj za oboje smatra utrditev ustavnih razmer.

Očita se Stolypinu prevelika brezobzirnost in strogost. Po krivici! V razmerah, v katerih je vladal Stolypin, je bilo mogoče le z napoleonovsko energijo in brezobzirnostjo uvesti zopet mir in red.

Pri nas na zapadu so se vendar svobodnostne uredbe kolikor toliko vživele. Vendar si merodajni krogi prav nič ne delajo vesti, streljati v nedolžne demonstrante. Kaj bi še le storili, ko bi imeli nastopati proti brezobzirnim, z državno avtoriteto borečim se silam!

Če naj reasumujem, pripominjam, da sem v Stolypinu spoznal človeka blagih namer in da me je zato atentat, ki ga je v Kijevu položil v prezgodnji grob, zelo pretresel.

K tem reminiscencam naj mi bode dovoljena subjektivna retleksija. Ljudje, o katerih nočem povedati, kje jih je iskati, so denuncirali vladi, da so bile ljubljanske septembrske demonstracije 1908. leta dogovorjene v Petrogradu in da sem jih jaz v smislu teh dogovorov inscenoval. Avstrijska diplomacija in pa njena v tradicionalni mržnji do vsega slovanskega odgojena birokracija, ki ptujskih napadov na mirne slovenske zborovalce — in zlasti na slovenske dame — ni videla in si tudi nikdar ni vzela truda, da bi proučila ljudsko dušo, verjame tem denunciacijam. Bilo bi pod mojo častjo, se braniti takih peklensko zlobnih natolcevanj. Nizkotni denuncijantje ne sežejo do mojega zaničevanja. Gorje pa državi, katero vlada diplomacija, ki nastavlja ušesa takim ostudnim prišepetavanjem!¹

¹ Ivan Hribar se je pred 4 leti udeležil „ankete o slovanskem postopanju“, ki jo je takrat v svojih predalih otvoril češki mesečnik „Maj“; a ker je Hribarjev članek prispel prepozno, ga je „Maj“ mogel priobčiti le po glavnih mislih. Takrat se je iz one ankete rodila znana slovanska konferenca v Pragi 1908. Letos se je „Maju“ zdelo primerno, ves Hribarjev dopis natisniti, ker se bliža čas velike slovanske umetniške razstave v Pragi 1913 (Gl. 51. št. „Maja“ itd.). U r.

POVEST MRLIČA.

(OB PREDSTAVI TOLSTEGA DRAME „ŽIVI MRLIČ“).

Po predstavi se je usula množica pri vseh izhodih iz gledališča in je napolnila ves prostori trg pred hramom umetnosti; njih obrazi so bili nenavadno resni, pogledi nemirni, usta molčeča; zavili so se globoko v svoje plašče in gorke kožuhe in so hiteli domov...

Med njimi so drdrale zaprte kočije in tuleči avtomobili...

Razgubili so se kakor sence na vse strani in kmalu so visoki kandelabri svetili po praznih nočnih ulicah.

Ozrl sem se še parkrat na razhajajočo se množico in sem zavil v stransko, temno ulico. Tam je bila krčma. Pred menoj so še stale osebe iz igre, ponavljali so se zadnji prizori iz sodne dvorane in konec mi je stavil nešteto nerazrešljivih vprašanj. Kakor da stopa za menoj ona trhla podoba živega mrliča! Ozrl sem se nehote in res je stopal za menoj, zavil v staro, oguljeno pelerino. Pospešil sem korak in sem dospel do krčme. Zavil sem vanjo in sem naročil mero vina.

Čez trenotek je vstopil oni človek, ki me je sledil na ulici, ozrl se je po zakajenih prostorih in je zavil naravnost k moji mizi.

„Dovolite!“

„Prosim.“

Odložil je pelerino na stol in se je pogladil po velikih, črnih laseh. Njegov obraz je bil zanamjen, kazal je kakih petdeset let, krasila ga je lepa brada in globoke modre oči; včasih je bil morebiti lep človek; njegova obleka je bila slaba, toda čedna; videlo se je, da se neče zdeti izgubljen človek.

„Bili ste tudi v gledališču; videl sem vas,“ je začel pogovor, „kako vam je ugajalo?“

„Zelo mi je ugajalo. Recimo, da bi bile scene tu in tam morebiti še bolj izpopolnjene; a tudi sedaj učinkujejo.“

„Dà, učinkujejo. Jaz sicer ne hodim v gledališče; navadno me ne zanima, včasih nimam

denarja; a to sem hotel videti; zdi se mi, kakor da sem videl samega sebe.“

„Vi ste tudi živ mrlič!“

„Ne, razumejte me prav; mislim, da niste Artemjev, ampak da govorim s poštenim in modrim človekom. Živih mrličev je mnogo na svetu, ne samo takih, ki na videz res umrjejo, tudi drugih.“

„Kako mislite?“

„Zdi se mi, da je ta Protasov — ali kako mu je ime — že prej mrlič, predno je svet mislil, da je skočil v vodo. Protasov je pravzaprav umrl trikrat: prvič za življenje, ker je izgubil smisel življenja, drugič za svet, ker so mislili, da ga ni več med živimi, tretjič, ko se je ustrelil, je umrl šele za one ljudi, ki so mu bili v življenju najbližji. Razlika je samo ta, da pri prvi smrti ni vedel, da je živo truplo; zavedel se je tega šele pozneje, ko je postal res živ mrlič. In vidite, takih živih mrličev je dovolj na svetu. Ni treba, da bi šli k reki, da bi tam položili svojo obleko in poslovilno pismo; žive tudi brez tega in so živi mrliči.“

„Komaj vas razumem.“

„Verjamem; toda ko bi vedeli, bi razumeli vse.“ Nagnil je kozarec in ga izpil.

„Začo pravim,“ je nadaljeval, „da sem zadovoljen s to igro. Prav je, da se je povedalo, kar se je moralo povedati. In pri vsem si človek misli: Tako leži vse na dlani in nikogar ni bilo, da bil povedal. To se pravi, kako malo mislijo ljudje o sebi. Danes je bilo morebiti sto in sto živih mrličev med gledalci in morebiti niso niti vedeli tega. Mislijo o življenju po svoje in so zadovoljni. Zadovoljnost je zanje sreča in morebiti so srečni, da morejo biti zadovoljni; kajti so ljudje na svetu, ki ne morejo biti zadovoljni, in ti so nesrečni; nekateri pa sodijo, da je to sreča. Tako ne pridemo na konec. Povedal vam bom, kako življenje umori človeka, ali kako človek umrje za življenje. Oboje ni enako: kajti

od prvega ostane vsaj stroj, od drugega pa ostane le živ mrlič. In ne trdil bi neresnice, ako bi rekel, da velik del današnje človeške družbe obstoji iz ljudi, iz strojev in iz živih mrličev. Gledate me čudno, toda ako pomislite, pridete do istega zaključka.“

„Misel se mi ne zdi napačna.“

„Vidite, zdelo se mi je, da morem z vami govoriti, zato sem vas sledil. Že dolgo nisem govoril z ljudmi. Kako bi govoril? Vsak sodi po zunanosti. In kar vidiš okoli sebe — vse: sam stroj ali živ mrlič. In danes sem pomislil, kam vodi moja pot. Ob takih trenutkih postane težko pri duši: človek potrebuje človeka. Jaz nisem kriv, da je tako. Ali mislite, da je bil Protasov kriv? Bog ve, kdo je kriv. Včasih sem verjel v usodo, toda mogoče, da je na svetu tudi kaj drugega. Pravijo, da je treba usodo premagati. Vse je treba premagati; tudi človeka je treba premagati; pravijo, da se iz tega rodi nadčlovek. Volje je treba, pravijo. Volje! Kolikokrat sem slišal o tem! Mislili bodete, da sem človek brez volje; toda jaz ne verujem v voljo, v silo verujem; mislili bodete, da sem človek brez sile. Tudi Protasov pravi, da ni junak. In vendar je vsak junak svoje lastne drame. Ne mislite slabo o meni. Sem dober človek — ampak mrlič. Razumem Protasova, zato mi je ugajal. Ni jasno povedal, kako je mislil, zato mnogi niso razumeli, a jaz sem razumel. Stvar je: človek začne svojo pot in gre naprej; morebiti se mu zdi, da hodi napačno pot, toda kdo bi se vračal? Morebiti ste kdaj zašli na stransko pot in ste izkusili, kako je to. Človek se parkrat ozre in si misli: pravzaprav bi moral iti tam, tam jih gre mnogo, skoraj vsi. Toda potem se mu zdi, da je vse eno, tam ali tu. Nekje se morda ceste zopet križajo in tam se lahko nadaljuje po drugi poti; ako pa ni nikjer križišča, vodi ta pot naprej, kakor ona druga, in nekje je konec obeh... Počasi se zazdi stvar človeku zanimiva. Zanimivo je namreč to, da tam v množici človek samega sebe in drugih nikdar tako ne vidi in ne spozna, kakor tako iz daljave. Tudi tam ni časa premišljati. Vse drevi brez prestanka naprej. Tu pa lahko postaneš in premisliš, primerjaš in presojaš in stvar postane zanimiva. Pot je morebiti trda, grudasta, zarastla, toda vsak čas se ti odkrivajo nove posebnosti. In nazadnje se ti zdi, da bi bilo dolgčas, ko bi jo zapustil in bi stopil na ono navadno, široko cesto, polno človeškega šuma. Tako se obotavljaš in se ne vrneš, niti ne misliš, kdaj pride križpotje. Skoraj ne-

prijetno se ti zdi, da bi zopet trčil skupaj z ljudmi, ki so ti postali kakor tujci.“

Po krčmi je odmevalo polglasno govorjenje ljudi, pomešano s trkanjem kozarcev. Temne, sključene postave so se nagibale nad mizami, prikrite v oblake tobačnega dima. Moj znanec je pil.

„Vidite, tako je bilo,“ je nadaljeval. „Dvoje je odločilno v življenju vsakega človeka: ljubezen in denar, kajti človek sestoji iz telesa in iz duše; oboje hoče živeti, zato je treba denarja in ljubezni; ako nimaš denarja, si stroj, namenjen za službo tujim ljudem, ako nimaš ljubezni — si živ mrlič, kakor truplo brez duše. Morebiti se vam čudna zdi ta filozofija, toda če jo prav premislite, bodete videli, da je prava. Slišal sem, da so uničili ono stvar, ki so jo stari pismouki imenovali etiko. Prav so imeli, kajti življenje se ni hotelo ravnati po njej in lagala je sama sebi. Zato ne trdim, da je ljubezen dobro in denar zlo, ali nasprotno; vse je na svetu tako, kakor si vzame človek. Včasih je prav, da ljubiš, včasih ni prav, včasih je dobro, da imaš denar, včasih je napačno. Glavna stvar je torej, da človek prav vzame, kar mu nudi življenje. Toda ako mu življenje ne nudi, prosim vas, kaj potem? Začne se trud in beg in boj; boj za ljubezen, boj za denar. Glejte, to je svet. Kaj bi z etiko! Kar se ljubezni tiče, je resnica, kakor je povedano: človek ljubi enkrat. Tudi vi ste ljubili in tudi jaz sem ljubil. Čez ves prostrani svet je šla samo ena pot: pot z njo. Druge poti ni bilo; vanjo so se zlivale vse poti, rože so cvele ob njej, zvezde so gledale nanjo, solnce je svetilo ravno nad njo. Na obeh straneh se je razgrinjal svet in se je na tej poti strinjal v harmonijo z vsem, kar je v njem dobrega in slabega. Tako je bila umerjena pot, kakor zasanjana do nedoglednega konca. Hodila sva po njej in sva jo videla jasno pred seboj... Toda nekoč se je zgodilo, da je ostala prazna moja roka, moja noga je samotno stopala naprej, moje oči, zaverovane v lepe sanje, niso niti videle, kaj se je zgodilo. Nje ni bilo več. Mi nismo sodniki, gospod, in kaj bi presojali o drugih. Zato ne govorim o tem. Šla je z drugim svojo pot: meni pa je ostala ljubezen v srcu, pot pod menoj in sanje pred menoj. „Ako nimam tebe, imam ljubezen do tebe,“ sem si mislil in sem hodil pot naprej. Toda s časom se je izpremenilo vse: sanje so se izpremenile, ker ni bilo v njih več onih dni in noči, ki so se prej vabljivo kazale pred menoj. In potem se je izpremenila pot: rože so uvele, zvezde so se umaknile, solnce je

sijalo drugam. In nazadnje se je izpremenila tudi ljubezen. „Kaj boš ljubil, ko je vse laž in prevara.“ Vsakdanje je postalo življenje, prazno, pusto. Mislite si, da me je zapustila zaradi denarja? Lahko si mislite, ako hočete, toda ne mislite slabo o njej. Tudi jaz ne mislim. Morebiti jo ljubim še sedaj, kajti ona ljubezen je bila takrat resnica in bo ostala na veke. Tako sem postal živ mrlič, ali človek brez ljubezni. Počasi se človek iztresti, napol pozabi, napol sam za duši spomin. In ker neče biti mrtev — življenje se vedno brani smrti — živi vsaj navidez. Greš v veselo družbo, čašo v roke, piješ in poješ. Ob priliki ti pride nasproti ženska, ljubezni vredna. Zakaj bi ne ljubil? In ljubiš. Nasitiš se ljubezni in se ti zdi, da živiš. Živiš, kakor moreš živeti, ker ne moreš živeti tako, kakor si hotel živeti. Tako postajajo iz tako imenovanih dobrih ljudi tako imenovani slabi ljudje. Vzrok pa je samo ta, ker hočejo tudi mrlič živet in ljubiti. Tako je prešlo nekaj let. Našel sem prijateljev in znancev, kajti mnogo jih dandanašnji hodi isto pot. In človek potrebuje denarja, da more z njimi živeti. Potem se postaraš in se ti zdi, da bi se lahko ženil. Tako sem nekoč srečal žensko, ki je imela denar. Sto in stokrat sva šla drug mimo drugega in se nisva videla; takrat pa je prišlo nenadoma, da sva se zagledala. Ni bila napačna ženska: in človek si misli: toliko si jih ljubil, ki so bile manj vredne ljubezni, zakaj bi ne ljubil nje? In premišljaš, preudarjaš, računaš; tudi drugi pridejo in pomagajo, silijo, prigovarjajo . . . Tako sem se oženil. — Ne rečem, da sem bil nesrečen. Imel sem denar in dobro se mi je godilo. Človek se privadi in se mu zdi, da ljubi. V resnici nisem ljubil svoje žene, kajti, ako bi jo bil ljubil, bi jo dvignil k sebi in bi bil živel z njo v ljubezni. Lahko bi bila postala srečna človeka. Toda zdelo se mi je, da sva si tuja človeka, ki ju je združil denar, in da ne potrebujeva drugega kakor skupno hišno življenje, kakor zahteva zakon. Tako sva živela vsak svoje življenje in meni je bilo prav. Tudi ona je bila na videz zadovoljna. Toda počasi je prihajala kazen za greh. Ona je postala nesrečna. Nekoč je v težki uri iskala pri meni rešitve in utehe. Takrat je bilo še vedno mogoče začeti novo življenje. Toda takrat sem spoznal vse. Uničil sem bitje, ki je živelo poleg mene kot moja žena in mi je ostalo tuje, kakor da je telo brez duše. Živ mrlič je po svoje presojal svet in ni razumel človeka poleg sebe. Ni hotel ljubezni, samo denarja je hotel, ker je samo denarja potreboval za svoje življenje. Ona pa je hotela

ljubezni, ljubezni, ki ni hotela biti živ mrlič. In ko je mislila, da ljubi, je živela v prevari, kajti pri meni bi bila morala najti ljubezni. Toda kako je z ljubeznijo pri živih mrličih? . . . Zapustil sem hišo in njo in sem odšel v svet. Sto in stokrat se je že oglasil v prsih glas: Pojdi, vrni se, ona te pričakuje, vabi . . . Dostikrat je že obstala noga na poti, da bi sledila vablivo misel: nazaj! Toda po kaj? In tako sem šel naprej do današnjega dne. Nisem iskal niti postav niti oblasti niti sodišč. Čemu! Kar veže ljubezen, veže na vse večne čase, kar veže denar, veže samo za čas. Nisem rabil tudi nikakih zvijač. Mnogokrat sem hodil ob bregovih reke, lahko bi bil skočil vanjo; od živega mrliča do mrtvega — ni velik korak. Toda včasih je življenje čudno: človek živi zaradi dolgov in dolžnosti. Pravijo, da je zelo revno tako življenje, ako nima drugega namena, toda verjemite, da tisoči žive zaradi njih. In morebiti ni to najbolj nemoralni vzrok, da človek živi, naj živi že kot mrlič ali kot stroj. Kajti kdor ne more živeti, kakor bi hotel, mora živeti tako, kakor more. Ali se vam ne zdi ta stavek rešilen za današnji čas?“

„O tem bi se dalo premišljati.“

„Torej človek živi zaradi dolgov in dolžnosti. Ne maram, da bi upniki kleli na moj grob. Vse prislužim z delom. Ko bo vse čisto, potem . . . Hotel bi pokazati, da nisem bil tak, kakor so sodili o meni. In tudi jaz imam svoje dolžnosti. Morebiti se vam bo to zdelo čudno. Toda ne vprašajte po njih! V njih sem našel smisel življenja. Tako živim.“

Mož je nekoliko prenehal in pil.

„Danes sem bolj ko kdaj premišljal o tem. Prišla mi je celo čudna misel, da bi se vrnil. A mislim, da sedaj ni več mogoče. Tudi tako sem srečen: služim namreč v službi življenja in pot je zanimiva.“

„Dovolite: moja navada ni, da bi se predstavljal, ker ne sodim ljudi po imenu in stanu, ampak vaš stan me zanima.“

„Ne govorite tako, gospod, to bi bilo brez pomena; kaj bi z imeni vseh živih mrličev, ki blodijo po svetu . . .“

„Ampak, vi ste človek . . .“

„Človek,“ je vzkliknil in globoke oči so se zarosile, „kaj govorite?“

„Mislim: ako bi se svet zavedel, koliko hodi v njem živih mrličev, bi ga obšla groza, ako bi pa oživel vsi živi mrlič, ki hočejo živeti, bi izpremenili svet.“

„Ne verujte tega, nikdar se to ne zgodi.“

„Zakaj ne?“

„Povedal sem vam: zaradi ljubezni in zaradi denarja. — Pozna ura je, gospod. Veselilo me je, da sem se pogovoril z vami.“

Vrgel je denar na mizo, ogrnil je pelerino in predno sem se mogel prav posloviti in ga povabiti na nov pogovor, je izginil med vrati v noč.

Poklical sem natakarja in sem plačal. Hotel sem iti za njim. Ko sem stopil iz krčme v temno ulico, ga ni bilo nikjer. Pijana družba se

je kriče opotekala po ulicah in ob stenah hiš se je plazilo nekaj ženskih senc.

Odšel sem navzdol po ulicah. Iz temnih kotov so se svetile žareče oči in roke so se iztegale, kakor bi mrličji prosili: dajte nam življenja! Zahropi glasovi so kričali za okni in iz beznic se je slišal oblasten smeh. Za mestom se je valil dim iz visokih dimnikov, padal je na nizke hiše in se je plazil po skritih ulicah. Nad mestom pa je sijalo jasno, modro, z zvezdami posejano nebo.

MARA TAVČARJEVA:

VSA TVOJA SEM BILA...

Vsa tvoja sem bila v zlati mladosti,
ko belj je limbar v maj zadrhtel,
vsa tvoja sem bila, ko roži jesenski
v strupenem je vetru kelih ospel.

Vsa tvoja sem bila v ljubezni udani,
poljubljal si lice mi, grudi, oči,
vsa tvoja sem bila v bohémški svetosti
od mraka do zore opojne noči.

Vsa tvoja sem bila... Zdaj sila spomina
mi dušo razpalja do srčne krvi,
vsa tvoja sem bila, moj bog ti ljubljéni,
vsa moja molitev nad tabo lebdí.

ENGELBERT GANGL:

MOJA MISEL.

Moja misel bodi kakor solnce vroče,
da razžene mi ledeno v duši noč,
bodi kakor vonj vijolice cvetoče,
ki omami deve jo poljubeč vroč.

Moja misel bodi kakor bron in kamen,
kakor groma neusmiljenega meč,
naj razmahne, razdivja strasti jo plamen,
ki od žrtve se do žrtve pne moreč!

Moja misel bodi kakor brza ptica,
iz nižin naj šine k zvezdam — preko njih!
V noč se naj spusti, iščoč, kje je resnica,
kje je luč vseh bednih, neizkušanih?

Kaj bi, moja misel? — Misel moja bodi!
Kakor si — nič več, nič manj! S teboj sem — jaz...
Kdor ni sojen, naj še sam ne sodi,
in lažnik je, kdor zakriva svoj obraz

PETRUŠKA-RADIVOJ PETERLIN:

ČAS.

Ah, čemu nam vse priprave,
kaj načrti lepi,
smelih misli polne glave
in vsi trdni sklepi?

Čas, ta naš tiran nezvani,
vse narobe zvrne,
vsaj pri njem so beli — vrani
srake — čisto črne.

BOŽJA NJIVA.

Tam na obronku za vasjo
se razprostira božja njiva;
marsikatero tam telo
po mračnih, težkih dneh počiva.

Carice večne — smrti spe
tam v boju spehani vojniki;
ko sulice v nebo štrle
nad njimi križi temnoliki.

LISTEK.

KNJIŽEVNOST.

„Matica Slovenska“ izda svoje letošnje publikacije sredi decembra. Člani dobe letos sledeče knjige: „Zabavna knjižnica“ z dvema novelama (Meško „Črna smrt“, Pugelj, „Stric Gregor“). 2. „Knezova knjižnica“: dr. Laha Ivana „Brambovci“ (II. del). 3. „Mencingerjevih Izbranih spisov“ I. zvezek. 4. „Tudjinac“, povest Dinka Šimunovića. 5. „Narodne pesmi“. 6. „Zbornik“ z razpravami dr. Grudna, dr. Kidriča, dr. Ilešiča, prof. Kobala. 7. „Slovanski spomini in jubileji“ (Životopisi in literarne karakteristike Jos. Šumana, Gogolja, Obradovića, Tolstega, Orzeszkowe, Konopnicke, Apiha, Vošnjaka). 8. „Letopis“. (Članarina 4 K.)

Dr. Ivan Lah: Brambovci. (Zgodovinski roman. Drugi del).¹ — Eno je očitno: ta zvezek je vsekakor boljša polovica celega romana. Tega se zavedamo že ob prvih straneh; lahko nam teče čitanje, z zanimanjem sledimo razvoj, ki se razpleta živahno, le malokdaj obtičimo ob kaki digresiji ali razpravi — kakršnih je v prvem zvezku vse preveč — um in srce gresta rada za junaki in junakinjami, izkratka, pisatelj nam je podaril nekaj prijetnih uric. In baš teh smo tisti, ki jih iščemo v moderni slovenski književnosti, tako silno potrebni in lačni... Zdrava hrana realnih dogodkov, ponujana nam v obliki prijetnega dialoga, majčkeno zabeljena, včasih s pristno slanino, včasih tudi s ceres-surogatom (tudi dobro, bolje ko nezabeljeno!) in še ta in ona začimba — glejte, to je užitno, tudi še zato, ker na vsak korak vidimo, da je pisatelja dobra volja, nam nuditi kaj užitnega. Kajti človek res ne živi le od kruha, a brez kruha tudi ne rad in ne dolgo. Samo hvale polni pa ob drugem zvezku tudi ne moremo biti. Nekaj, se nam zdi, vedno pričakujemo v romanu, čakamo do konca, a nič ne pričakamo. Namreč: kaj velikega, pretresljivega, globokega ali visokega, makar tudi groznega, strašnega, nekaj, kar bi nas „zgrabilo“, nam pretreslo dušo ali srce ali um, nam jemalo sapo ali kar že! Pomislite: „zgodovinski roman!“ Kako se to glasi! Če se spominjamo zgodovinskih romanov, ki smo jih že kdaj čitali, kar zatriplje nam srce in mladi postajamo, pest se krči in srce nam bije. Mislimo na junaške čine — zgodovinske ali ne, kaj nas to briga! — mislimo na dogodke polne strahote in polne milote, milote zato, ker ima junak — ali junak — tudi svojo deklico, no, kako bi bil brez nje — saj je junak, a tudi krotak napram šibki krasotici, ki se ji dá rad premagati. Tajimo ali ne: romantiki ostanemo vse žive dni, dasi ne vsako uro teh živih dni. Ali nam dr. Lah nudi kaj takega? Pač, nekaj, a malo, premalo! To bi mu manj zamerili, ko bi nas on sam ne speljal v pričakovanje, na nekaterih mestih celo ugodil pričakovanju; obično pa se mi z njim le

¹ Knezova knjižnica, XVIII. zvezek. Izdala „Matica Slovenska“ 1911. 231 str.

zaletimo, na odskočni deski pa obstanemo. Pri zasetju ljubljanskega Grada pričakujemo celo tragedijo, čitamo pa le osnovo za njo; razmerje Tilen: Don Pier obeta mnogo, a donese malo; „zeleni lovci“ obično le kje počivajo ali se pogovarjajo, store pa malo; izprva imenitno slikani Simič ima premalo vlogo in Kristjan, nekako glavna oseba, tudi preveč časa izgine s pozornice. Edini Muhič je povsod „zraven“, a on že v početku ni bil namenjen za vlogo junaka. — Tudi pri ženskih osebah ni pravega vzhičenja, oziroma značaji niso primerno izbrani: Helena je premrtva in prepasivna, Barbara je le zaljubljena punica, druge so garnitura. Centralizacije torej ni in zato ni enotnega interesa. Pomislimo, kako to delajo Sienkiewicz, Šenoa, Dumas, Bulwer, Jurčič, ali če hočete — Homer! Vse dejanje je zavisto od nekaterih glavnih oseb, ki imajo vsaka svojo posebno vlogo in vse jo tudi res vršijo; vse drugo je privesek. In še nečesa je treba: neke ideje, ki oživlja vse dejanje in ga tira vedno brže do konca, da nam nemara naposled kar zastaja sapa. Take ideje naši slovenski brambovci najbrž res niso imeli (imeli so jo Tirołci!), a morali bi jo imeti Lahovi Brambovci, ali pravzaprav njih poveljniki in agitatorji; pa je nimajo. Zato ni navdušenja v njih in ga ni v nas. Dr. Lah je to dobro čutil, a na konkretno tozadevno delo je šel prepozno, šele proti koncu, na str. 178., kjer povprašuje: „Kako je s cilji, prijatelji, kako je z ideali?“ Ne smel bi pa šele vprašati, zlasti ne tako pozno, ampak bi bil moral že od početka kazati „cilje“ in „ideale“, utelešene v svojih osebah; potem bi cilje mi sami lahko spoznali. O kakovosti cilja se z g. pisateljem ne bom prerekal; sprejemljiv bi naposled bil vsak, da je verjetno predočen. Za „zgodovinski roman“ pač stavimo precej „visoke zahteve“; tem „Brambovci“ odgovarjajo le deloma. Da pa je dr. Lah spisal, vsaj v drugem delu, gladko čitno in našemu občinstvu nujno potrebno „povest iz slovenske preteklosti“, to konstatujemo z zadovoljstvom.

Dr. Jos. Tomiňšek.

„Tujec“ (Tudjinac).¹ Ta povest, skoro roman, nam prikazuje Stanka, ki je dobil od svojih roditeljev le denar, pa ne doma. Oče mu je bil zakupnik javnih del in je baš gradil most v Sabljarih v dalmatinskem Zagorju ob bosenski meji, ko se mu je rodil sin Stanko. Ker se je oče, gredoč za delom in denarjem, selil iz kraja v kraj, Stanko sploh ni poznal teh Sabljarjev, svojega rodnega kraja. Mati mu je umrla drugje, brat in sestra zopet drugje, a oče zopet drugje. Domačih običajev, božičnih domačih poetičnih ceremonij oče

¹ Spisal Dinko Šimunović. Izdali „Matica Hrvatska“ in „Matica Slovenska“ za l. 1911. Str. 192. (Pri „Matici Hrv.“ nagrajen iz ustanove Vebra—Tkalčevića). — Pred kratkim je „Društvo hrvatskih književnika“ izdalo istega pisatelja povest „Mrkodol“, ki je sedaj prevedena tudi že v češčino (Veber v „Knjivni slov. avtoru“, sv. 13). Kritič „Slovanskega Přehleda“ (XIV, 97) pravi, da je „Mrkodol“ tudi poleg nekaterih tehniških nedostatkov najlepša knjiga povesti, kar jih je zadnja leta izšlo v hrvatski literaturi. (Šimunović živi v Spljetu).

ni maral — božične badnjake je dal razcepiti — ni trpel, da bi mati sinu pripovedovala bajke, ker je želel, da bo sin človek razuma in dela. A sin tega očeta je imel dušo mehko, pač majčino dušo, k poeziji nagnjeno, pa ta duša je ostala slaba in nerazvita, ker ni dobila hrane — z doma. Imel je Stanko pisateljska nagnjenja, pa se niso razvila, študiral je, pa ni doštudiral. Imel je denar in je iskal dom; peljal se je v Sabljarije neko jesen, da bi videl, ali se ga dojmi ta kraj globlje nego drugi kraji — ko pa ljudje toliko govore o rodnem kraju. A krepka Zagorka mu v obraz pove, da je tujec, Bog ve od kod. Zaljubi se v hčer starega dubrovniškega vlastelina in kupi dom, pa začuti se tujca v dubrovniškem svetu, v svetu, ki iz svojih tradicij dobiva čut domačnosti in silo življenja. Najsilneje ga zadene na zarokah vprašanje pijanega Dubrovčana: „Od kod ste prav za prav vi?“ Na to ni imel odgovora; le v Ciganki je še videl sestro. Kako silnejšo, življenja polno, a vendar plemenito dušo ima lepi dubrovniški dečko Vlaho!

Roman kaže globoko domovinstvo, na eni strani planinski svet romantičnega divjega Zagorja, na drugi strani svet historičnega, a moderniziranega Dubrovnika in je psihološki globoko in zelo fino izdelan, kakor nahajamo to redkokdaj v naših spisih. Priroda in človeška duša, zgodovina in sedanjost, morje in Zagorje, natura in kultura — vse to je vdelano v krasno enoto.

Dr. Fr. Ilešič.

Prejeli smo o tem delu še sledečo oceno, ki se tiče podrobnosti in ki jo še posebej radi tega radi priobčujemo, ker kaže razliko med absolutnim realinom in na romantično stran nagibajočim in včasih simbolističnim Šjmunovičem:

Pisatelj piše lep, gladek in lahek jezik; čitanje je torej prijetno in nikjer ne utruja. Opisi so prav dobri, samo preveč nebitvenih je vmes. Cele strani o vremenu, cele strani o dolinah, hribih in vinogradih. Zdaj meteorologija, zdaj hidrografija; zdaj zima na dolgo in široko in zopet burja, sever in nalivi. Tudi jacin gre na izprehod in vidi vojaške manevre, ki porabi pisatelj zanje v poglavju par tiskanih strani. Ti manevri nimajo s povestjo nobenega stika, ni jim torej treba odmeriti toliko prostora.

Čitateljem, zlasti mlajšim, bo povest ugajala, ker je jako poljudna in pisana marsikod s toplim čustvom. Da bo Slovencem umljujejša, je tiskana zanje s komentarjem in majhnim slovarčkom, ki bo raztolmačil manj znane hrvatske izraze.

Milan Pugelj.

Milan Pugelj: Mali ljudje.¹ — „Tudi jaz sem se učil pri Cankarju,“ je priznal pred leti pisatelj Milan Pugelj v neki oceni in govoril je resnico: prvi njegovi spisi, priobčeni v naših periodičnih mesečnikih, so mnogokrat precej medli, polni iskanja po nečem, kar naj postane njegova pristinost in značilnost, pač kakor govori človek, ki še ni našel svoje poti; a pisatelj Pugelj je iskal pridno in previdno in se obenem otesal vsega, kar je zrastle na tuji njivi... Ne morem sicer tajiti, da je ne krene tu pa tam še zdaj s svoje poti nekoliko v stran, kjer je njegov korak negotov, kakor n. pr. v črtici „Na gradu“, kjer bi bilo treba obdelati snov že nekoliko bolj psihološki, če je hotel pisatelj, da postane spis vr. den vrstnik „Osata“ ali „Zimske poti“, ki sta brez dvoma v vsej zbirki najboljša. In bi se tudi dalo, da se stvari ni lotil gosp. Milan Pugelj, ki ne rešuje in ne razmotriva globljih duševnih problemov. In baš v črtici „Na

gradu“ bi bil to prvi pogoj, ker je opustil avtor vsak važnejši dogodek, zapletek ali kaj enakega, kar bi dalo stvari več življenja, ter nam predstavil samo graščakinjo Terezo, postarno žensko, ki živi svoje pusto, enolično življenje v starem, mračnem gradu, kjer jo posečajo samo — spomini iz mladosti. Tako-le po obedu sanjari o prošlih dneh, o veleposestniku Jurci iz Primorskega, ki bi bil gotovo postal njen mož, da se ni baš v momentu, ko jo je hotel poljubiti, usul s strehe sneg in odbil njemu klobuk, njej pa zmešal frizuro. Smolo ima pač in zdaj, ko je vse to že tam daleč v sivi preteklosti, samotari in še pogovarja s spomini; da pa so misli bolj živahne, izpije kar po dva kozarca močnega vina v dušku! Pa pisatelj Pugelj je galan in ne da bi temeljito opravičil njeno pijanost, jo pošlje rajši v deželo sladkih sanj, kjer jo poseti v njeni samoti, ako že ne kdo drug, pa vsaj gospod Alkohol. Previdno smo se izmuznili, to je res, a kljub temu se mi zdi črtica „Na gradu“ poleg prve „V letih nerodnih“ — najplitvejša. Nasprotno pa je dokazal pisatelj Milan Pugelj z „Osatom“, da lahko napiše tudi kaj prav dobrega. Aspirant Mirtič je opisan tako mojstrsko, kakor da je potekel iz peresa kakega globokega ruskega realista. Druga polovica je sicer nekoliko medlejša, dasi je opisana trgateg v dolenskih gorinah tako plastično, kakor zna pač samo Milan Pugelj, kadar se šali in veseli z dolenskimimi kmeti. Tudi črtica „Zimska pot“ je biser, kakršnih slovenska književnost nima ravno preveč! „Vrane“ pričajo, da ima pisatelj čudovit dar opazovanja. Človeku se zdi, ko bere to Pugljevo črtico, kakor da stoji resnično v gozdu in gleda življenje teh razumnih živalic, ki ga do sedaj ni poznal. Milan Pugelj pa tudi ve, da pride vsako leto mesec maj, rože in ljubezen in vse tisto nebeško sladko čustvo, ki se razlije po žilah kakor med, ko si šepne dvoje iskreno se ljubečih duš tisti prvi, sladki: „ti“. Za bolnika tega kalibra je napisan „Sestane“. Kak suhoparen črkogrizec in pismouk, ki najde na koncu Pugljeve knjige tudi svojo slavno fotografijo, se sicer brez dvoma namrdne sladki navlaki Pugljevega „Sestanka“, jaz pa verujem v pregovor: kdor mnogo prinese, vsakemu kaj prinese; ljubezen in tiste majske muhe pa imajo kljub svoji smešni strani z življenjem vendar še vedno več resnejšega stika nego taki ozkosrčni tintolizci, kakršnega je mojstrsko zlasal pisatelj Milan Pugelj v svojem „Pismouku“.

Tako nekako se je torej pogovoril z nami pisatelj Milan Pugelj. Nič preveč ne gleda v tiste grehe, ki jih nosi človek globoko v duši, rajši nam poda prijateljsko roko, pa se posmehlja in pove kako zabavno tam od dolenske plati. Včasih sicer tudi nekoliko pomodruje, pa vedno ob pravem času in še takrat mu čepi v kotu ustnic poreden nasmešek. In tako je prav, kajti takega, kakršen je on, še nimamo in vsaj jaz sem se ga zelo razveselil; kdor pa mu misli morda svetovati, da bi hodil druga pota, naj pomisli, da ima vsaka ptica — svoj glas!

Jos. Premk.

O „Malih ljudeh“ priobčujemo še sledečo oceno:

Tudi vsakdanje življenje vsakdanjih ljudi je polno gorja in bridkosti. In dogaja se: gorje je silno, prizadeti ljudje ali oni okoli njih pa so malenkostni in smešni v svoji bolesti; ali pa bridkost je malenkostna, smešna, človek pa se obupno vije v njej kakor muha v močniku. Pugelj ima posebno zanimanje za tako tragikomiko življenja. Tudi v pričujoči knjigi nam jo nudi v devetih črticah in povestih; v nekaterih prevladuje tragična stran, v drugih komična. Vse se bero gladko, prijetno in zabavno. Značaji so krepko risani. O bistrem opazovanju ljudi in narave pričajo obilne podrobnosti, ki z življenjem navdajajo osebe, krajine, razmere in z ljubeznivo silo ustvar-

¹ Natiskana in založila Kleinmayr & Bamberg, Ljubljana, 1911. Str. 236. Cena: 3 K. — Oceno priobčujemo, kakor smo jo prejeli, le to pripominjamo, da današnji Pugelj nima s Cankarjem nič opraviti. Ur.

jajo v čitatelju pravo razpoloženje. Najboljšim bi prišteval „Zimsko pot“, „Na gradu“ in „Krst“ — vsako iz drugih razlogov. Da se umetniška sila pisateljeva ne izraža vsa po enem kopitu, bo knjigo najbolj priljubilo čitateljem. — Založnika zaslužita izrecno priznanje za razkošno opremo knjige; naslovna slika Gasparijeva je prav čedna: iz nje veje isto razpoloženje prikrite tuge kakor iz črtice, ki se nanjo nanaša.

F. M - i.

Ilustrirani „Deseti brat“ v 2. izdaji. „Deseti brat“, ki so ga prejeli letos člani „Družbe sv. Mohorja“, je bil samo za silo ilustriran, t. j., toliko, kolikor ilustracij je Družba o pravem času prejela od ilustratorja Vavpotiča. Že v „Ko ledarju“ se nam je obetalo drugo izdanje, ki bi se le prodajalo, in evo, sedaj smo že prejeli to drugo izdanje.¹ To izdanje šteje 240 strani, t. j., 16 strani več nego prvo. Ta pomnožitev gre na račun slik, pa tudi teksta (le v malenkostih tudi tiska). V novi izdaji so nekatere slike, zlasti vinjete manjše nego v prvi izdaji, nekatere pa zopet večje (gl. str. 35, 39, 49, 108 nove izdaje) ali pa so vinjete prenesene na druga mesta, najbrž z ozirom na prostor (str. 99, 119, 125, 174, 167, 180, 201, 206 nove izdaje v primeri 111, 156, 168, 125, 156, 212 prve izdaje). Nove slike se začno s str. 66. (Piškav in Martinek), str. 93 (Lovro in Mina), str. 103. (Krjavelj s svinjo), str. 115. (Marijan in Martinek), str. 121. (Lovro ob vodi), str. 133 (vinjeta), str. 141 (družba na Slemenicah s Krjavljem), str. 149 (Marička in Manica), str. 154 (učitelj zmuzne s puško), str. 157 (vinjeta), str. 192 (vinjeta), torej 11 novih slik, med temi 3 vinjete. — Tudi tekst je pomnožen, in sicer je v začetku 8. poglavja dodan odstavek: „Po vseh besedah je videti . . .“, v istem poglavju (str. 85.) odstavek „Pamet je boljša ko žamet“ do „nagajivost te je“; v 11. poglavju je dodana cela pesem „Sedel sem v mislih...“; v 19. poglavju (str. 194.) odstavek: „Pustimo svojega junaka“; v 20. poglavju končni odstavek „Škoda itd.“; v prvem odstavku 25. poglavja (str. 233.) je dodan stavek „Obrščak ni bil vaju . . .“ — poprek kakih 36 vrstic in ena pesem. — Pričakovati nam je še tretjo izdajo; Družba namreč uvideva sama, da je tudi sedaj knjiga še torzo; g. Vavpotič ima še baje celo vrsto načrtov. Ko bi bila druga izdaja razprodana, bi se priredila tretja v folio-obliki, kjer bi se šele podala lepota risb.

Logika kot splošno vedoslovje.² Pisati logiku nije nipošto zahvalan posao, jer je gradja njezina po naravi nauke opora i suha, te je teško izbiti iz nje „interesantne“ strane, a uz to se gotovo čini, kao da bi interesantno razlaganje bilo nekako i na štetu trijeznoj i hladnoj logičnosti, koju — ako itko — mora logika razviti. Pa još k tomu školsku logiku! Pisac je vezan didaktičkim obzirima, poradi kojih se mora često uklanjati pitanjima, u samoj nauci najinteresantnijim, i to bilo poradi teškoće, bilo poradi pedagog. zahtjeva, da u šk. knjigu udju samo „zajamčene“ istine naučne, i poradi stotinu drugih obzira. Uzme li se pak na um, da je danas logika i kao nauka na vrlo kolebljivom tlu, da se u njoj križaju razne struje, onda je očito, da je danas pisati logiku ne samo nezahvalan, nego i mučan posao. S ovim sam mislim uzeo u ruke Ozvaldovu knjigu. Kao pisac poznat je on slovenskoj javnosti već otprije, a ove joj se godine prikazao najprije s vrlo zanimljivom raspravicom: Volja in dejanje (izdala „Prosveta“, Ljubljana 1911, gl. „Slovana“ IX, str. 218.) i onda ovom logikom. Bio sam ugodno iznenađen, kad sem ogledao logiku, o kojoj hoću ovdje nekoliko

¹ O ilustracijah samih imamo že obširno strokovno oceno, ki jo pridobimo prihodnjije.

² Za šole na podlagi Husserl-Pfländerja spisal dr. K. Ozvald. V Gorici 1911. Str. 136. Cena 1:80 K.

riječi da kažem. Ozvald je sretno prebrodio poteškoće i one, koje su sa samim predmetom skopčane, i one, što izviru iz svrhe, kojoj je knjiga namijenjena.

Naučni smjer piščev označen je u samome naslovu. Husserl je glavni protivnik t. zv. psihologizma, te ne će, da logika samo razlaže način mišljenja, već da stvara „idealne“ mogućnosti „zbiljskoga mišljenja“. Logika je po njem kao n. pr. fizika, koja u svojim zakonima podaje općene sheme događaja, koje vrijede za sve zbiljske događaje, premda se ni jedan ne zbiva posve onako, kako je u onoj shemi naznačeno. Logika je prirodopis misli (Ozvald, str. 5.) Ona se i ne zadovoljava samo tim, da razumije mišljenje, nego hoće i da odredi uvjete njegove valjanosti: ti uvjeti mogu biti samo izvjesni odnošaji sudova, a logika prema tome samo formalna nauka. To stajalište provodi u svojoj knjizi Ozvald, prihvaćajući i druge nazore „čiste logike“, kao n. pr. nazor o idejnoj eksistenciji istine, njezinoj neodvisnosti od mislilaca i od vremena, kad se misli, razlikovanje idealne valjanosti istine od subjektivnoga priznanja, određenje istine kao objektne, kao podudaranje misli s predmetom (str. 2., 10., 61.). Ozvald je sa svojega stajališta lijepo prikazao nauku o pojmu, sudu i zaključku (sklepu), sa drugoga bi se bili dali drugi neki pogledi steći, a šteta je, da gdje koji interesantni problem današnje logike (bar pitanje o odnošaju logike k psihologiji, o evidenciji, o vrijednosti logičkih načela, pa onda u svezi s tim „pragmatizam“ i gdješto drugo) nije ni taknut, a nekmoli izveden. No prepuštajući samome autoru neku slobodu u izboru gradje i ograničenju materijala za školske svrhe, valja reći, da je svoju zadaću lijepu ispunio. Uzme li se pak na um oporost gradje, valja reći, da ju je vješto prevladao jasnim prikazivanjem, pa obiljem primjera i vježbi, često vrlo sretno izabranih. Izbor je vrlo mnogolik, kako i treba u logici, da se vidi njena oblast na svim područjima ljudskoga mišljenja, a posebno je istaknuti brojne primjere iz djela slovenskih spisatelja. Sve to unosi u suhoparnu gradju mnogo života i svježine, podaje apstraktnim odredjenjima zornost, a po gotovo enciklopedičkom karakteru vježbi podobno je doista prikazati logiku „kot splošno vedoslovje“. To je i razlog, zašto knjiga ova, makar je u prvom redu namijenjena školi, nema samo obilježje „školskoga“ učenika, pa će se njom dobro poslužiti svaki, tko se zanima za ovu nauku. Koliko bi ga pri tom odbijala možda apstraktnost gradje i formalizam, toliko će ga izmiriti jasnoća prikazivanja i mnoštvo primjera, podajući mu obilo poticaja za razmišljanje. Preporučujem stoga Ozvaldovu „Logiku“ u nadi, da će i u širim krugovima obrazovane publike naići na razumijevanje i priznanje, što ga u potpunoj mjeri zaslužuje. — Zagreb, dne 19. novembra 1911. — Dr. A. Bazala.

Valovi čuvstev. V lični knjižici je izšla povest „Valovi čuvstava“.¹ Snov je zajeta iz hrvatskega življenja (Zagreb, Samobor). Novoporočenca v Benetkah, čarobnem pribežališču vseh novoporočencev! Sanjata v gondoli izpod mosta dei Sospiri o svoji lepi domovini ob Adriji, o prekrasni Hrvatski, kjer hočeta biti srečna v svojem novem življenju. Himne, ki jih poje pisateljica domovini, morju in lju-bezni, prevladujejo večkrat zanimivost prizorov. Morda pa bode knjiga baš radi tega našla našla toplega odziva v mladih, toplo čutečih srcih.

Utva.

Srbski pesnik Črnogorec Mićun M. Pavičević, tajnik ministrstva notranjih del, je začel pesniti okoli l. 1904., kot dvajsetleten mladenič. Štiri leta pozneje je izdal „Brd-

¹ Marija Kumičić-Enjuškina: Valovi čuvstava. Pripovijest. Tiskom pučke tiskare. (Zagreb, 1911.) Ponatis iz „Domacega Ognjišta“.

janke*¹ („Brda“ je staro ime za del Crne Gore), ki kažejo še začetnika. Le malo mlajše so „Gorske ruže“, a so neprimerno globlje od „Brdjank“. Te njegove rože so rdeče; zdaj jih redi ljubezen do ženske, zdaj ljubezen do srbstva,² oboje hoče biti strastno; „človek in pol“ je njih stvarnik, obenem stvarnik svojega Boga. A kakor da bi se sredi pesmi oglasil činovnik s prazno besedo! Tako se ti zdi včasih sredi njegovih pesmi, ki so v ostalem izliv prave pesniške sile, „samonikle duše“ in iščejo svoj izvor v „vulkanski vatri“. V valovih srca on

„ljubi i mrzi, vriedja (=žali) i prašta,
vjeruje i sluša, piruje i strada,
podiže i ruši, snijeva i mašta (=fantazira),
hvali se i gordi (ponaša), plaši se i nada.“

Tako še v „Brdjankah“ ni znal govoriti.

Crnogorc³ je spesnil Pavičević himno, ki bi bila učinkovitejša, ako bi ji manjkala prvi del. „Na pečini Crnogorec stoji — in kljubuje grmljavini, burji — smrtno rane si na grudih broji — na rame mu padli brki suri (sivi). Junaška, kakor on je ona, Crnogorka. In sinko jima hoče rano na mejdan. Toda to je slika prošlosti — dandanes naj Crnogorec smelo leti v prosvetni tekmi. Pesnitev, ki v svojem drugem delu dosega vrhunec pesniške vrednosti, je prevedena tudi na francoski jezik in v francoskem besedilu komponirana.

V „Večernih Novostih“ z dne 5. sept. 1911 čitamo pesem „Bratu Čehu“, posvečeno češkemu narodu, ki jo je v prevodu prinesel češki „Maj“, št. 24.

Rumunska kraljica Elizabeta, v književnosti znana kot Carmen Silva, je Pavičeviću darovala svojo sliko z lastno-ročnim podpisom. Na rumunski jezik so tudi prevedene nekatere njegove pesmi, zlasti tudi ona, ki jo je pesnik namenil Carmen Silvi (prevedel jo je umir. prof. Barbulesku).

Piše se o njem po srbskem, češkem, rumunskem, francoskem in ameriškem svetu, a jaz bi rekel: Najboljša in prva reklama je kvaliteta dela.

V rokopisu je še daljša filozofsko-refleksivna pesnitev, posvečena Slovincem. Iz nje navajam sledeče verzice:

„Junak ne zna za plač i za suze;

kukavice i zlotvori puze . . .“

„Slabi čovjek milostinju prosi,

a žilavi krst na ledja nosi . . .“

„Bajka veli: čovjek je svetinja,

a nauka: divja životinja . . .“

„Kroz mečavu tragike i zala

letio sam k tronu ideala . . .“

„Svi udarci ljudi i sudbine

razbit će se o forum istine . . .“

„Svjet je ovaj pakleno poprište,

gdje nemoćni gladuju i pište;

gdje likuje porok (napaka) nad poštenjem;

gdje se srce pretvara kamenjem;

gdje giganta velikoga duha

život truje roj sitnijeh muha;

gdje sloboda i jednakost prava

pod ranama i drevom spava . . .“

„Cicerona nazvat će ludakom,

a Nerona rimskijem prvakom . . .“

Pavičević se spominja bele Ljubljane, jaz se spominjam Črne Gore. Zveze misli in besed! Pa „konop konje i volove veže, a junačka riječ vitezove“.

¹ Državna tiskarnica na Cetinju 1908. Str. 141.

² Pjesme Mićuna M. Pavičevića. Chicaga, 1910. Str. 106. — Zakaj v Ameriki?

³ Cetinje, Kr. drž. tiskarnica, 1911. Str. 13.

Oliwer Twist. Spisal Charles Dickens, poslovenil Oton Župančič. Str. 477. Cena 5 K, vez. 6 K 20 h, po pošti 30 h več. — Založil L. Schwentner v Ljubljani (1911). (Oceno prihodnjič).

Zbirka ljudskih iger. 17. snopič. Založila Katoliška Bukvarna. Ljubljana, 1911. Str. 144. Cena 80 h. Vsebina: 1. „Dimež, strah kranjske dežele.“ (Za moške vloge.) — 2. „Oh ta Polona!“, 3. „Prisiljen stan je zaničvan“. (Oboje za ženske vloge).

Potopisi. Dve knjigi hočemo tu naznaniti, ena je hrvatska, ena pa poljska, a obe nam rišeta našo jugoslovansko zemljo. Učitelj Franjo Horvat-Kiš v Karlovcu je izdal svoje „Potniške črtice“ pod naslovom „Vidjeno i nevidjeno!“, rekel bi, „Dichtung und Wahrheit“. Na lahko zabaven in prikupljiv način pripoveduje o svojem potovanju preko Belgrada v Sofijo, Varno in Carigrada o priliki sokolskega zleta v Sofiji. Knjiga bo prav pripravna za dijaške knjižnice. — Jan Magiera: Na jugu slowianskim. Član Krakovskega „Društva prijateljev južnih Slovanov“, ki poroča redno poljskim časopisom o kulturnem gibanju južnih Slovanov, je izdal novo zbirko opisov in dojmov iz jugoslovanskih krajev, okrašeno z risbami hrvatskih umetnikov Valiča, Renarića in Anschaua. V 12 neenakih črticah slika naše krajepisne, zgodovinske in kulturne razmere, ki zanimajo poljskega politika. Na slovenski zemlji je pisatelj v prvi vrsti turist. Iz kulturnih središč beži v planinsko naravo. V štirih črticah (na Rativcu, Vintgar, Postojnska jama, novi tir iz Trsta na Bled) slika razkošne vtise, ki jih je napravil nanj slovenski svet, v ostalih jugoslovanskih deželah pa se ustavlja le v glavnih mestih. Izprehajaje se po Zagrebu si ogleduje važnejše znamenitosti in kulturne zavode in se spominja mestne in narodne zgodovine. Odtod hiti k morju pod dubrovniško nebo, v domovino Gundulićevo. V srbskem prestolnem mestu ga mika lepa lega in pestra mešanica modernih palač s starimi hišicami. Bolgarski svet nam popisuje najprej v zemljepisnem in statističnem oziru in se čudi napredujočemu bolgarskemu gospodarstvu, šolstvu in slovstvu; nato nas vodi po bolgarskem Rimu, Sofiji — Sredcu. Nežni, otožni, a vendar ponosni in krepki bolgarski pesmi je posvetil pisatelj posebno poglavje. Simpatično pisano knjižico zaključuje slika Banjaluke in Sarajeva.

Pivko.

Nemško-srbski slovar. Pravkar je izšel v založbi Rajković-Čuković v Belgradu nov nemško-srbski slovar, ki ga je sestavil belgrajski profesor Jovan Kankrga. Format je žepni. Strani šteje 656.

GLEDALIŠČE.

Kralj Matjaž. Zemlja, Sreča in Pravica se potegnejo za slovenski narod in Usoda ne dovoli, da bi slovenski kralj Matjaž končno zapadel oblasti sovražnega mu Besa, le časno ga izroči njegovi moči. Tako govori predigra te Spicarjeve drame. Poigra pa nam kaže, kako Matjaž plane iz gore, zakaj zadnja sraka, ki jo je obletavala, je mrtva. Igra sama pa nam predstavlja dekleta, ki se je izvilo svojemu reditelju Trdini ter vzelo fanta svojega srca; lahkovernega Trdino so poslali k votlini kralja Matjaža, češ, da je tam zaklad; dekleta je dvignilo zaklad — svojega fanta je pokazala. V kaki zvezi bodi to jedro igre, veseloigre, včasih skoro burke, s čarobno-romantičnim uvodom in koncem? Uvod in konec bi lahko izostala in sredina bi ohranila svoj značaj in vrednost brez njih; seveda bi se potem vprašali,

¹ Zagreb, 1911. (Privatna naklada v Karlovcu). Str. 184. Cena 2 kroni.

ali še je potem vredno, dramo imenovati „Kralj Matjaž“. Zdi se, da je avtor sredino s prologom in epilogom hotel spraviti v to zvezo: Kralj Matjaž vstane, ker je slovenski narod še tako pošten in iskren, kakor ono dekle in njen ženin. No, tu pa moramo reči, da je to plehko „matjaževanje“; zdi se nam tem plehkejšo, ker poznamo že Aškerčevega Matjaža — reprezentanta naše sile, in Cankarjevega Matjaža — reprezentanta naše brezskrbne pivo- in pevoljubnosti. Kralj Matjaž je junak vseh podonavskih Slovanov; ta motiv bi dramatik tudi mogel uporabiti. Spicarjeva drama je, kolikor je na vnanje matjaževska (v uvodu in koncu), bolj navduševalna nego idejno poglobljena in bo učinkala le pred širokimi sloji. Končno še eno: Uvod in konec bi morala biti zložena v verzih.

Jana Husa, slavnega češkega verskega reformatorja, je dramatisiral znani češki pisatelj Jirásek, in to (kolikor moremo soditi po javnih vesteh) s popolnim uspehom. Ta zgodovinska igra „bode v bodočnosti za gledališče in za njega posetnike pomenila toliko, kakor listi iz slavne zgovovine očeta naroda Palackega za tistega, ki z ljubeznijo čita v tej zgodovinski bibliji“. („Maj“, X, str. 78.)

Ivo Vojnovič piše novi drami: „Gospodju sa sunco-kretom“ in „Imperatrix“.

GLASBA.

„**Glasbena Matica**“ v Ljubljani je povabila slavni češki „Ševčikov kvartet“, ki je nastopil 12. nov. v dvorani „Mestnega doma“. Na sporedu so bili kvarteti Dvořaka (op. 106), Beethovna (op. 135) in Glazunova (op. 64). V podavanju je četvorica mojster, da je malo takih; njih pp miren in nežen, da si lepšega ne moreš misliti. Njih ff je mogočen, da bi tako jakost komaj prisodil godalom. Picikato je pa bil naravnost idealen. Sploh je občudovanja vredno, da morejo štirje taki muziki svojo individualnost tako zatajiti in tvoriti tako harmonično celoto, kakor je „Ševčikov kvartet“.

K.

„**Udruženje za komorno muziko**“ se je ustanovilo v Belgradu; ustanovili so ga sami učitelji „Srbske Muzične šole“, med njimi Milivoj Milojević, čigar kritiko publikacij Glasbene Matice smo priobčili v zadnji številki „Slovana“ IX. Izmed dveh dam, ki sodelujeta v Udruženju, je ena gojenka dunajska in pariška, druga monakovska. Koncem oktobra se je vršil prvi komorni koncert.

REVIJE.

Revije in revijalni listi. 1. Odličen Slovenec, ki pazno motri razvoj našega narodnega življenja, nam piše z ozirom na naša izvajanja v „Slovanu“ IX., str. 254.: „Povedal bi rad, kar čutim kot naročnik in z menoj še marsikateri. Meni se zdi teh revij preveč za navadno naobrazeno meščansko rodbino, ki je pri nas večinoma uradniška... Zdi se mi za naše revne razmere nepotrebno cepljenje duševnih in materijalnih moči za izdajanje (več revij)... Enega ali dva letnika znabiti napolnijo in s tem izčrpajo svoje zaloge, s katerimi dozdej niso vedeli kám, potem pa bo zmanjkalo sotrudnikov, naročnikov pa brez dvoma že prej. Za literata je seveda zanimivo, če je več listov, za navadnega inteligentnika pa je tega preveč, zlasti preveč za žep, če bi moral še naročiti kako strokovno stvar, kako glasbeno revijo, nove knjige in skladbe...“

2. Dogovori slovenskega Inženirskega društva in „Društva hrvatskih inženira i arhitekta“ bodo rodili lep sad: Dne 20. sept. je hrvatsko društvo sklenilo, da bodi

njega organ „Viestnik hrv. inž. i arhitekta“ obenem organ slovenskih tehnikov ter bo prinašal tudi slovenske članke.

Menšínová Revue (Manjšinska Smotra) je začela izhajati v Olomucu vsakega prvega v mesecu. Njen namen je, „manjšinsko vprašanje rešiti strokovno in znanstveno“. Izmed bogate vsebine, ki jo prinaša prva, 64 strani broječa številka, naj omenim uvodni članek „Naš boj z nemštvom“, kjer čitamo med drugim sledeče: L. 1409. je mestni svet v Glini (Lüneburg) sklenil, da v bodoče noben Slovan naj ne postane meščan glinski. Še radikalnejši je bil mestni svet mesta llica (Ülz) iz l. 1619., češ, naj bi izstopil iz mestnega sveta, kdor bi se poročil s Slovanko, otrok iz takega zakona pa naj bi ne bil sprejet v noben urad in ne dobil krstnega lista. Mejni grof mišenski je 1327 pod telesno kaznijo prepovedal, slovanski govoriti in rabiti jezik pred sodiščem. Na Meklenburškem so obrtniški cehi pazno bedeli, da bi kak Slovan ne bil sprejet v njih; kdor je hotel v ceh vstopiti, je moral s krstnim listom dokazati, da se ni rodil od slovanskih roditeljev. To kaže, da so se Nemci bali severnih Slovanov. Na jugu najbrž ni bilo takega pritiska, ker ga ni bilo — treba.

RAZNOTEROSTI.

„**O čudna, tajnovita romantika!**“¹⁾ Priobčili smo v lanskem letniku „Slovana“ sliko Vrazove Ljubice, lepe Samoborke Julije Kantily, pozneje poročene v Ljubljani; priobčili pa smo tudi slike njenega rojstnega kraja Samobora. Najlepši kras samoborski je silna grajska razvalina. Mladi Samoborci, skrbeč za znamenitosti svoje ožje domovine, popravljajo sedaj ruševino, da ne bi dalje razpadala. Pred kratkim so izpod groblje razkrili zid s temi-le stih:

Rosicza	(Rožica,
Dushicza	dušica,
Czvetek	cvetek,
Fiolicza	vijolica).

„Vzdih, ki ga je nekdo davno, ko se je še moglo tam skozi iti, poveril onemu zidu, in ta ga je verno očeval. Bog zna, kdo je napisal te besede in koga so se tikale,“ je mislil Samoborec Fran Hrčić, pisatelj hrvatski, ki je bil pri delu navzoč. „Delavec mahne z motiko. Še ena črka. Nestrpno odgrnem plast ruševine... Julika Kantily. Torej ona! Pogledam zopet one stihe, ki se mi zde tako jasni in umljivi; inteligentno izpisano pismo; pismo človeka, ki se je moral mnogo baviti s peresom. Pomislil sem na Vraza. In zares, kasneje smo pisavo vzporejali z njegovimi rokopisi in ustanovili, da je pisava v istini njegova. Torej tudi tu je vzdihal za njo. O čudna tajnovita romantika starih minljivih gradov in stare neminljive ljubavi!“ — Vraz je Julijo videl očitvidno prvič l. 1835., torej v letu, ko je Gaj tiskal še s staro pisavo, in iz tega leta bi po takem bili pač tudi ti stih.

NASE SLIKE.

Tomislav Krizman: Z otoka Hvara (Umetniška priloga, str. 1). Hvar je oni dalmatinski otok, ki je v 16. stoletju dal naši renésansi znamenitega pesnika, P. Hektorovića, pesnika idil, in dramatika Hanibala Lucića. — **Ljuba Babić ml.: Ilustracija pravljice** (Umetn. priloga, str. 17). Prim. „Slovana“, IX. — **Grb mesta Požege** v Slavoniji (gl. „Slovana“, IX.), str. 21. — **Baron Juri Trenk**, iz opre znani vodja pandurov za Marije Terezije (Str. 5). — **A. Stolypin**, umorjeni ruski ministrski predsednik (Str. 22). — **Mičun M. Pavićević**, Črnogorec, srbski pesnik (Str. 13).

1) „Samoborski List“ z dne 10. sept. 1911.

Slikarja napisov in lakirarja,
dekoracijska, stavbena in po-
 hištvena pleskarja

Delavnica: Igriške ulice št. 8
 Telefon 154

BRATA EBERL

LJUBLJANA

Tovarna oljnatih barv, laka in
firneža z električno gonilno
 silo

Trgovina in pisarna: Mikloši-
čeve (Frančiškanske) ulice 6

Gričar & Mejač

Ljubljana

Prešernove (Slonove) ulice št. 9

priporočata svojo največjo
in najstarejšo trgovino z

**izgotovljenimi
oblekami**

za gospode in dečke, gospe
in deklice po najnižjih cenah

Predmeti, katerih ni v za-
logi, se izdelujejo po meri
točno in ceno na Dunaju.

Velika in moderna
zaloga oblek
za gospode, dečke, in otroke

A. KUNC

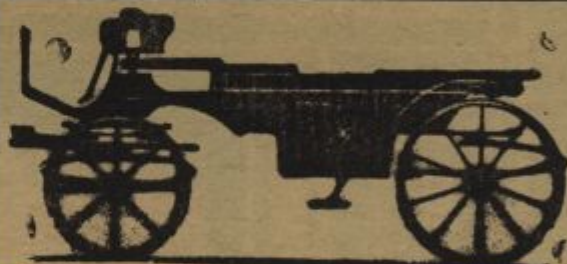
Ljubljana

Dvorni trg št. 3

(na voglu Židovske ulice)

Strokovnjaška postrežba z
izbornimi izdelki, po nizkih
stalnih, na vsakem pred-
metu označenih cenah.

Naročila po meri točno in pri-
znano dobro.

Imam večjo zalogo

VOZOV

vseh vrst. Vozove izdelu-
jem po najnovejši dunaj-
ski in pariški modi; tudi
stare vozove jemljem v
račun po visoki ceni.

Franc Visjan

izdelovatelj vozov

Ljubljana, Kolodvorske ul. št. 25

Naslov za brzojavke: Kmetška posojilnica Ljubljana. :: Telefon št. 185. :: Žiro-konto pri avstro-ogrski banki. :: Račun pri avstr. pošt. hran. št. 828.406, pri ogr. pošt. hran. št. 19.864.

KMETSKA POSOJILNICA

Stanje hranil. vlog
dvajset
miljonov

Ljubljanske okolice

r. z. z n. z. v Ljubljani — obrestuje hranilne vloge po

4¹/₂ **0**/₀

Rezervni zaklad
nad pol
milijona

brez odbitka rentnega davka, katerega plačuje posojilnica sama za svoje vložnike. Sprejema tudi vloge na tekoči račun s čekovnim prometom in jih obrestuje od dne vloge do dne dviga, na kar se opozarjajo zlasti trgovci in denarni zavodi po deželi.

Najbolj varno naložen denar!
Največja slovenska hranilnica!

Denarnega prometa do
: 31. decembra 1910 :
nad 564 milijonov kron.

Stanje hranilnih vlog
čez 40 milijonov kron

Rezervni zaklad nad
* 1,200.000 kron. *

Mest. hranilnica ljubljanska

v Ljubljani, v lastni hiši, v Prešernovi ulici številka 3,

sprejema vloge vsak dan in jih obrestuje po 4¹/₂% brez odbitka. Nevzdignjene obresti pripisuje vsakega pol leta li kapitalu. Sprejema vložne knjižice drugih denarnih zavodov kot gotov denar. Denar in knjižice se lahko pošiljajo po pošti. Za varnost naloženega denarja jamči zraven rezervnega zaklada še mestna občina ljubljanska z vsem premoženjem in z vso davčno močjo. **Izguba vložnega denarja je nemogoča**, ker je po pravilih te hranilnice, potrjenih po c. kr. deželni vladi, **izključena vsaka špekulacija** z vloženim denarjem. Za varčevanje ima vložene lične domače hranilnike, v podpiranje slovenskih trgovcev in obrtnikov pa **Kreditno društvo**. Posoja na zemljišča po 5% in proti poplačevanju dolga po najmanj ¹/₄%. Dolžnik pa more svoj dolg ~~poplačati~~ poplačati tudi poprej, ako hoče. Posoja se tudi na menice in vrednostne papirje. ~~poplačati~~